

De Papoea als soldaat

De dynamiek rond de rekrutering van Papoeasoldaten in Nederlands Nieuw-Guinea, 1900-1963

Student: Jurriaan Koning

Studentnummer: s2153602

Begeleider: Prof.dr. Gert Oostindie

MA thesis *Colonial and Global History*

5-4-2020

Aantal woorden: 21958

De Papoea als soldaat

De dynamiek rond de rekrutering van Papoeasoldaten in Nederlands Nieuw-Guinea, 1900-1963

Foto omslag: troepen van het Papoea Vrijwilligerskorps marcheren gezamenlijk het terrein van opleidingskamp *Afari* af, 18 november 1962. Bron: NL-HaNA, Strijdkrachten in Nederlands Nieuw-Guinea, 2.13.115, inv.nr. 1336.

Inhoudsopgave

Inleiding	4
Hoofdstuk 1	8
<i>Ontdekkingen</i>	8
<i>Nederlands gezag, of een gebrek daaraan</i>	9
<i>Verkennen, zenden en besturen: een aanzet</i>	10
<i>Politie, Papoea's en bescherming van NNG</i>	11
<i>Papoea's als politie</i>	12
<i>Duitsland, Australië en de rekrutering van Papua's</i>	15
Hoofdstuk 2	18
<i>Japanse bezetting, binnenlands verzet</i>	18
<i>Een eerste organisatie: het Papoeabataljon</i>	20
<i>Wrijving tussen KNIL en Bestuur</i>	23
<i>Oorlogsinvloeden in NNG: de geest uit de fles?</i>	24
<i>Papoepa's naar Java</i>	26
Hoofdstuk 3	28
<i>Steggelen over Nieuw-Guinea</i>	28
<i>De Papoea als militair propagandamateriaal</i>	30
<i>Politiek en militair schakstuk</i>	32
<i>Weerstand uit Den Haag</i>	34
<i>Bezoldiging, rassendiscriminatie en sociale ontwrichting</i>	36
<i>De geboren verkenner: etnische kenmerken van de Papoea</i>	40
Hoofdstuk 4	43
<i>Veranderend klimaat: Nederland en de verschuivende internationale orde</i>	43
<i>Bewakingscorps, Bataljon of Legioen: Hollandia maakt haast</i>	44
<i>De jaren '50 voorbij: Nieuw-Guinea en het 10-tienjarenplan</i>	48
<i>'Geen verkeerde invloeden in het Korps': de voorwaarde voor een politiek legeronderdeel</i>	49
<i>Uiteindelijke oprichting: het Papoea Vrijwilligers Korps krijgt gestalte</i>	52
<i>Opleiding en kader</i>	53
<i>Oorlog dreigt, de taak verandert</i>	55
<i>Het einde</i>	56
Conclusie	59
Bijlage	64
Literatuurlijst	67

Inleiding

1 mei 1963. Bijna veertien jaar na de soevereiniteitsoverdracht aan Indonesië komt er voor Nederland een einde aan het koloniale project in 'de Oost'. Nederlands-Nieuw-Guinea wordt namens de Verenigde Naties (VN) overgedragen aan Indonesië, dat voortaan als *Irian Barat* door het leven gaat. Het langslpende conflict tussen beide landen, dat bijna escaleerde in een oorlog, had Nederland met de neus op de feiten gedrukt: een koloniaal werelddeel in Azië bleek onhoudbaar. Voor Indonesië, en in het bijzonder Soekarno, was het hijsen van de rood-witte vlag in voorheen Hollandia, nu Jayapura, een hard bevochten overwinning.¹ Het laatste stukje Indië, dat voor 1945 nauwelijks Nederlandse aandacht wist te trekken, had de tand des tijds niet doorstaan.

Het conflict tussen Nederland en Indonesië over Nieuw-Guinea (of West Irian) heeft voor menig academische discussie gezorgd. Hoe kon het mogelijk zijn dat een ogenschijnlijk onbelangrijk gebied als Nieuw-Guinea zo heftig werd verdedigd? Er leek daar weinig te halen: bijna elfmaal groter dan Nederland, bevolkt door ongeveer achthonderdduizend Papoea's, moeras en vooral heel veel oerwoud.² Maar Nederland hield vast, verenigde de politiek en bleef vrijwel de gehele jaren '50 eensgezind over het behoud van het overzeese Rijksdeel.³ De koloniale missie moést afgemaakt worden.

Het is om deze reden dat de invloedrijke politicoloog Arend Lijphard in *The Trauma of Decolonization* schrijft dat het Nederlandse binnenlandse beleid gevormd werd door emotie en rancune. Nederland was in het diepst van haar ziel geraakt door het dekolonisatieproces van 1945-1949, en weigerde dit nogmaals mee te maken. Gekrenkte nationale trots, een emotionele band met het kolonialisme en een diepgewortelde weerstand tegen Soekarno verklaarde volgens Lijphard het Nederlandse NNG-beleid. Hoe anders kon men zo lang vasthouden aan een gebied zonder economisch of strategisch nut.⁴ Een laatste

---

¹ A. Vandenbosch en M.B Vandenbosch, *Australia faces Southeast Asia. The emergence of a foreign policy.* (Kentucky, 1967), 69-70.

² Het aantal van 800.00 is een schatting, en heeft betrekking tot de periode 1945-1962. Uit: P. J. Drooglever, *Een daad van vrije keuze. De Papoea's in westelijk Nieuw-Guinea en de grenzen van het zelfbeschikkingsrecht* (Den Haag, 2005), 19.

³ Drooglever, *Vrije keuze*, 374.

⁴ V. Kuitenbrouwer, 'Beyond the trauma of Decolonisation': Dutch cultural diplomacy during the West New Guinea question.' In: *The Journal of Imperial and Commonwealth History*, 44:2 (2016), 306-3027, aldaar 307.

wanhoopsdaad, meer kon het niet geweest zijn. Lijphards 'traumathese', zoals de uitleg werd getypeerd, zou lang het historiografische veld domineren.

Desalniettemin lijkt de traumathese aan geloofwaardigheid in te moeten boeten. Auteurs als B. Stol, P. J. Drooglever en V. Kuitenbrouwer divergeren van dit dogma door te stellen dat Nederland juist weg bewoog van 'klassiek koloniaal bestuur'. Niet het exploiteren van een gewest, maar het creëren van een onafhankelijke Papoea-staat was voor de Nederlandse beleidsmakers een belangrijke stimulus om NNG uit handen van Indonesië te houden.⁵ De wereld moest zien dat het hier een 'nieuw' koloniaal project betrof, waarbij er actief werd gewerkt aan het opbouwen van een samenleving. Opvoeden en klaarstomen voor onafhankelijkheid, dat was het credo.

Het is om deze reden dat de auteur Stol bijvoorbeeld de periode 1949-1963 niet de dekolonisatie van Nieuw-Guinea noemt maar de 'koloniale kwestie': dat biedt volgens hem meer ruimte voor het perspectief dat er op het verre eiland iets nieuws moest gebeuren.⁶ Nieuw-Guinea moest op eigen benen kunnen staan, en het 'opvoeden' van de lokale bevolking stond daarin centraal. Deze opvoeding, of 'Papoeanisering', vond op verschillende vlakken plaats, maar was het meest voelbaar binnen het bestuur en de politiemacht.⁷

Maar de ontwikkeling van de Papoeanisering van het defensieapparaat blijft verassend onderbelicht, en dat terwijl er een scala aan literatuur over het Nederlandse militaire optreden is verschenen.⁸ Nu is het aantal Papoeasoldaten altijd ver achter gebleven in vergelijking met het aantal politieagenten en bestuurders: waar in 1962 50 politiedistricten werden bestuurd door Papoea officieren, en alle administratieve subdivisies (22 in totaal) een Papoea subhoofd hadden, bleef het aantal Papoea soldaten significant laag: nooit meer dan een paar honderd soldaten.⁹ Het enige 'officiële' krijgsmachtonderdeel dat in zijn geheel uit Papoea rekruten bestond, het Papoea Vrijwilligers Korps (PVK), was met zijn formele oprichting op 2 maart 1961 (!) simpelweg *too little too late*.¹⁰ Ingehaald door de

---

⁵ Kuitenbrouwer, 'Trauma of decolonization', 307.

⁶ B. Stol, *'Een goede kleine koloniale mogendheid': Nederland, Nieuw-Guinea en de Europese tweede koloniale bezetting in Afrika en Melanesië (ca. 1930-1962)* (Utrecht, 2017) 35.

⁷ P. van der Veur, 'Political awakening in West New Guinea.' In *Pacific Affairs*, 36:1 (1963), 54-73, aldaar 71.

⁸ Het beste overzicht wordt gegeven door de auteurs van de publicatie *Afscheid van Nieuw-Guinea*, waar zij in hun bijlage een kopje 'Militair optreden en veteranenzaken' hebben opgenomen. In: M. Elands en A. Staarman red., *Afscheid van Nieuw-Guinea: Het Nederlands-Indonesische conflict 1950-1962*. (Bussum, 2003), 201-203.

⁹ Van der Veur, 'Political awakening', 72.

¹⁰ C. van Bruggen, *'Verget ons niet'. Het Papoea Vrijwilligerskorps*, (Soesterberg, 2011), 46.

Bruggen, wordt er vrijwel exclusief aandacht besteed aan de twee jaar dat het korps daadwerkelijk heeft bestaan. Er wordt zeer beperkt aandacht besteed aan het thema dekolonisatie, de koloniale erfenis en de problematiek hieromheen. En dat kan anders. Zo problematiseert de Australische auteur Tristan Moss in zijn publicatie *Guarding the Periphery* de koloniale erfenis van het *Pacific Islands Regiment*, de Australische tegenhanger van het PVK, wél. De transitie van ‘gehoorzame koloniale soldaat’ naar goed geschoolde militaire professional wordt afgezet tegen een veranderende wereld waarin zelfbeschikking, niet onderdrukking, het sleutelwoord vormde. Maar Moss laat ook zien dat koloniale denkbeelden niet zomaar verdwenen. De wens om het goed te doen was oprecht, maar bestuurders en militaire legerleiding konden het juk van ‘traditionele’ racistische en koloniale denkvormen soms maar lastig afschudden.¹⁴

Deze bevindingen leiden tot mijn hypothese dat de discussie rondom het vormgeven en oprichten van een onafhankelijk Papoeakorps exemplarisch is voor het dekolonisatieproces in NNG. De discussie laat zien dat de militaire en bestuurlijke top worstelden met het ‘nieuwe koloniale project’, omdat nieuwe vormen van bestuur het moesten afleggen tegen het gemak om terug te vallen in ‘oude’ koloniale denkbeelden en omgangsvormen.

Het onderzoek zal opgedeeld worden in een viertal hoofdstukken, die chronologisch op elkaar volgen. Deze chronologische indeling zal in grote lijnen overeenkomen met de structuur die eerdere publicaties hebben gebruikt. Het eerste hoofdstuk zal de geschiedenis van Nederlands-Nieuw-Guinea tot 1942 kort samenvatten, en de relevante thema’s introduceren. Het tweede hoofdstuk behandelt de periode tussen 1942 en 1949, waarbij de eerste schetsen van een Papoea korps worden ontleed. Het derde hoofdstuk behandelt de periode 1950-1957, het vierde de periode 1958-1963. Het primaire bronnenmateriaal is ontleend aan de archieven van het ministerie van Koloniën (en diens opvolgers), het bestuur in Nieuw-Guinea, de Krijgsmacht in Nederlands-Indië en Nederlands Nieuw-Guinea en enkele stukken uit de bijzondere collecties van de Universiteit Leiden.

---

¹⁴ T. Moss, *Guarding the Periphery. The Australian army in Papua New Guinea, 1951-1975*. (Cambridge, 2017).

Hoofdstuk 1

Een ondergeschoven kind. Nederlands Nieuw-Guinea,
1600-1942

Ontdekkingen

Bijna elfmaal zo groot als Nederland, onherbergzaam en in een verre uithoek van Zuidoost-Azië. De laatste frontier van het Nederlandse koloniale rijk: Nederlands Nieuw-Guinea (NNG). Als je de kaart van het voormalig Nederlands-Indië over die van Europa legt, en het westelijkste puntje van Sumatra Scheveningen aanraakt, vind je Hollandia (tegenwoordig Jayapura) ergens diep in Kazachstan. Een afstand van hemelsbreed 5148 kilometer.

Nederlands Nieuw-Guinea, dat tot 27 december 1949 onder de noemer Nederlands-Indië viel, was lange tijd niet meer dan een benaming voor een gebied waar feitelijk gezien de Nederlanders alleen op papier de scepter zwaaiden.¹⁵ De Nederlanders waren niet de eersten die het gigantische eiland als Europeaan betraden. In de zestiende eeuw dreef de onstilbare honger naar kostbare specerijen de Spanjaarden en Portugezen naar ‘Maluco’, ofwel de vruchtbare gronden van de Molukken.¹⁶ In hun zoektocht kregen zij te maken met de vorstendommen van Ternate en Tidore, die al vanaf de dertiende eeuw de eilanden rondom Nieuw-Guinea bevoeren.¹⁷

Kijkt men naar de geschiedenis, organisatiekracht en sterke individualiteit van de honderden verschillende volksstammen op Nieuw-Guinea, dan ligt het niet voor de hand dat de oorspronkelijke bewoners een overkoepelend bestuur zouden initiëren. De *Encyclopaedie van Nederlandsch-Indië* schreef in 1919 dat de onderlinge samenhang op het eiland laag was. Van politieke clustering was er nauwelijks sprake, de meeste groepen beperkte zich tot naburige woongemeenschappen.¹⁸

---

¹⁵ D. Vlasblom, *Papoea. Een geschiedenis* (Alphen aan de Rijn, 2004), 72.

¹⁶ *ibidem*, 43.

¹⁷ N. Viartasiwi, ‘The politics of history in West-Papua Indonesia conflict’, in *Asian Journal of Political Science*, 26:1 (2018), 141-159, aldaar 149.

¹⁸ Drooglever, *Vrije keuze*, 19.

Nederlands gezag, of een gebrek daaraan

‘Steht nicht die Devise des Wappens “Je maintendrai” im krassesten Widerspruch zu der Wirklichkeit. Und bislang sind die Aussichten, diese Devise zur Wahrheit zu machen, noch äusserst gering’.¹⁹ Het Nederlands bestuur in de Oost komt er niet goed vanaf in de, in 1899 verschenen, publicatie *Neu-Guinea* van Maximilian Krieger. Het Duitse Keizerrijk deelde sinds 1884 ook in Zuidoost-Azië een grens met Nederland, en de auteur schroomde niet om het buurland ervan te betichten onverschillig met diens kolonie om te gaan. Van Papoea Nieuw-Guinea was een ‘zweites Java’²⁰ te maken, mits de Hollanders daar geld en moeite in wilden steken. In plaats van noeste arbeid en een koloniale ‘roeping’ zag de auteur verloedering en onverschilligheid. Nederlands Nieuw-Guinea leek nergens naar toe te gaan.

De realiteit zal niet ver af gestaan hebben van het beeld dat Krieger schetste. Westelijk Nieuw-Guinea viel sinds 1828 formeel onder Nederlands gezag, al leek deze aanspraak eerder op imperialistische bluf. In werkelijkheid had noch Tidore noch Nederland veel in de melk te brokkelen.²¹

Nieuw-Guinea heeft dan ook sinds het begin van de Nederlandse aanwezigheid in Zuidoost-Azië tot aan de vroege twintigste eeuw weinig prioriteit van het Nederlandse koloniale bestuur genoten. Dit veranderde enigszins met de komst van de Napoleontische oorlogen en de daaropvolgende Londense Conventies van 1814 en 1824. De Republiek der Zeven Verenigde Nederlanden overleefde de inval van Napoleon niet, waardoor haar overzeese eigendommen in rap tempo door Engeland werden overgenomen. Daar komt bovenop dat de VOC in 1800 ophield te bestaan, en al diens bezittingen, lasten en posten overgeheveld werden naar de Nederlandse staat.²² Met het aflopen van de Franse bezetting kreeg Nederland echter in 1814 een groot deel van haar overzeese kolonies weer terug, inclusief een duidelijke omschrijving van alle ‘Papoeese eilanden’. Een gevolg van Engelse bemoeienis met Tidore en Ternate, waarbij Tidorees gebied nauwgezet moest worden weergegeven. De Nederlandse claims op Tidorese contreien werden verder bekrachtigd in het Londens traktaat van 1824. Voorwaarde was dat Nederland zich zou terugtrekken uit India en Ceylon. Zo werd Nederland min of meer gedwongen zich volledig te richten op de

---

¹⁹ V. E. Korn, ‘Nieuw-Guinea, en balans en een programma’ in *Bijdragen tot de Taal-, Land- en Volkenkunde* 111:4 (1955), 385-412, aldaar 25.

²⁰ Ibidem, 25.

²¹ H. Burgers, *De Garoeda en de Ooievaar. Indonesië van kolonie tot natiestaat*. (Leiden, 2011), 111.

²² Drooglever, *Vrije keuze*, 25.

Indonesische archipel. Voor zowel Nederland als Nederlands-Indië brak er een nieuwe tijd van overheersing aan.²³

Verkennen, zenden en besturen: een aanzet

Toch duurde het nog tot 1898 voordat NNG een 'eigen' Nederlandse bestuurspost kreeg. Dit gebeurde in datzelfde jaar, op 21 oktober, toen de gouvernementsboot 'Zeemeeuw' de Dorehbaai invoer. Opvarenden waren de resident, een prins van Tidore, een opzichter, een detachement gewapende politiemannen en L.A. van Oosterzee, die de eerste bestuurspost zou gaan bemannen.²⁴ Aanzet voor deze bestuurlijke sprong naar NNG was tweedelig: de vestiging van Duitse en Engelse koloniale op het Oostelijke deel van het eiland in 1884, en de oprichting van de *Koninklijke Pakketvaart Maatschappij* (KPM) in 1891.²⁵

De definitieve vestiging van het Duitse en Britse gezag ziet Drooglever als 'De openingszet op het koloniale schaakbord'.²⁶ De nieuwkomers werden door het Nederlandse gezag getolereerd, maar geheel gerust was het Binnenlands Bestuur er niet op. Direct gevolg van de Europese interesse in het gebied was wel dat Nieuw-Guinea ook voor ondernemingen interessanter werd, aangezien de bedrijvigheid toenam en daarmee de handel. De KPM, die in 1888 een meerjarig postcontract had verworven voor de Indische archipel, speelde hier handig op in. Vanaf 1891 voer een stoomschip elke maand naar NNG om de kusten af te struinen voor vracht.²⁷ Handel en bestuur gingen hand in hand: de KPM paste haar vaarroute aan al naar gelang het belang van het bestuur, en de overheid hoopte door het faciliteren van de handel op haar beurt weer een graantje mee te pikken door belastingheffing.²⁸ Zo trokken de mailboten de 'verste uithoek van Indië' langzaam in het daglicht.

Deze twee posten, één te Fak-Fak en één in Manokwari, werden in 1902 gevolgd door een post in Merauke. Definitieve grensafspraken met de Britten en de Duitsers volgde respectievelijk in 1895 en 1910. Hier werd bepaald dat de oostgrens van Nieuw-Guinea

---

²³ Drooglever, *Vrije keuze*, 23-26.

²⁴ Vlasblom, *Papoea*, 73.

²⁵ Drooglever, *Vrije keuze*, 29-35.

²⁶ *Ibidem*, 30.

²⁷ Vlasblom, *Papoea*, 73.

²⁸ R. Singa, 'Territorial regulation of the Dutch colonial government in Netherlands New-Guinea 1889-1962.' In *Pattymura*, 23:2 (2013), 137-147, aldaar 138.

overeenkwam met de 141^e meridiaan.²⁹ Nederland was geland. Bij het aanbreken van de twintigste eeuw was Nederland op de top van haar imperialistische macht. De slepende oorlog in Atjeh leek, zeker na overgave van sultan Mohammed Daoed in 1903, op zijn einde. Nederland waande zich op bestuurlijk en technisch vlak superieur in de archipel en zelfs in Den Haag leek het tijd voor een andere Indië-koers: de 'eereschuld' die Nederland had tegenover de Indonesiër moest worden ingelost, het tijdperk van ethische politiek was aangebroken.³⁰ Wit leiderschap leek de sleutel tot succes, of zoals de historicus E. Tagliacozzo stelt: 'Optimism was everywhere [...] and the colony felt like a succes'.³¹ Nieuw Guinea kon ontgonnen, omgeploegd en ingezaaid worden, klaar voor de oogst.

Politie, Papoea's en bescherming van NNG

Met de keuze om NNG aan het Nederlandse gezag te onderwerpen, betraden de Nederlanders een wereld die zij zelf maar half begrepen en nog slechter kenden. Zending en ontdekkingsreizen hadden weliswaar een hoop nieuwe informatie opgeleverd (zeker vergeleken met de kennis van voor 1898), een aantal onontdekte plekken op de kaart ingevuld en zelfs de discipline Volkenkunde opgeleverd. Het optimisme van 1900 had de ontdekkingsdrift van de Hollanders flink aangewakkerd, met motieven die vaker economisch dan humanitair waren.³² Toch is het veelzeggend dat de Nederlandse 'missie' op NNG bij het aanbreken van de Tweede Wereldoorlog in Zuidoost-Azië niet veel verder was gekomen dan de kustgebieden. Het koloniale gezag was toen al ruim veertig jaar op Nieuw-Guinea aanwezig, maar meer dan de helft van het land nog nooit bezocht.³³

Al dat veroverde land moest echter ook verdedigd worden. Nederland had als kolonisator nu eenmaal een legitimiteitsprobleem, net als in de rest van Indië.³⁴ Deze 'veiligheid' betekende in de praktijk veelal het controleren (of onderdrukken) van de koloniale onderdanen. In de late koloniale staat was het aspect 'binnenlandse veiligheid' altijd een precair onderwerp. 'Imperial overstretch' lag al snel op de loer, en er is geen reden

---

²⁹ Van Bruggen, *'Verget ons niet'*, 20.

³⁰ Burgers, *Garuda*, 114-117.

³¹ E. Tagliacozzo, 'The Indies and the world. State building, promise, and decay at transnational movement.' In *Bijdragen tot de Taal-, Land-, en Volkenkunde*, 166:2/3 (2010), 270-292, aldaar 271.

³² Ibidem, 272.

³³ Vlasblom, *Papoea*, 118.

³⁴ M. Bloembergen, 'Winning the hearts and minds in Nederlands-Indië. Koloniale politiek als opbouwmissie.' In *Justitiële verkenningen*, 36:04 (2010), 35-51, aldaar 37.

om aan te nemen dat NNG hier een uitzondering op vormde. Of zoals M. Bloembergen het beschrijft in haar artikel '*Winning the Hearts and minds in Nederlands-Indië*' '...er was geen effectieve centrale macht, noch een eenduidig systeem van veiligheidstoezicht- ook niet na de grote politieke hervormingen van de twintigste eeuw. Daarvoor was het gebied te groot, het systeem van indirect bestuur ontoereikend, de communicatie en informatie-uitwisseling te gebrekkig.'³⁵ Van een geweldsmonopolie was geen sprake, enkel een streven naar een monopolie op geweld.³⁶

Daarnaast was het politiewerk op NNG wezenlijk anders dan op Java, zo blijkt bijvoorbeeld uit de publicatie van Jan van Eechoud, *Vergeten Aarde*. Van Eechoud, die in 1936 als bestuurder vanuit Batavia naar Manokwari werd gestuurd, schapte het tot waarnemend gouverneur van NNG.³⁷ Er heerste een constante spanning tussen het moderne koloniale bestuur en de, in de ogen van het Binnenlands bestuur, rudimentaire Papoeabeschaving. In 1951 schrijft van Eechoud:

'De politionele taak op Nieuw-Guinea was dan ook van geheel andere aard dan wij op Java en elders gewend waren en zij is dat voor een aanzienlijk deel nog. Want al is een aantal plaatsen modern geworden – ook op het gebied van criminaliteit en van politieke, openlijke of subversieve activiteit – een groot stuk van het land en het grootste deel zijner bevolking zijn nog niet of eerst kort onder bestuur. Al zal een deel van het politiekorps zich moeten bezighouden met de meer moderne taak, het grootste deel zal de vooroorlogse taak moeten voortzetten en zich wijden aan het voorkomen van sneltochten, van onderlinge oorlogen en vendetta's, intussen de randgebieden de vreedzaam geworden stammen beschermen tegen de nog wilde naburen.'³⁸

Papoea's als politie

Binnen deze politietaak zien we ook voor het eerst dat er gebruik gemaakt wordt van autochtone Papoea krachten. Voorzichtig verkent het Nederlandse gezag de kwaliteiten van de Papoea, en in 1920 is de eerste proef met Papoea's in het politiekorps een feit. Een proef

---

³⁵ Bloembergen, 'Hearts and minds', 37.

³⁶ Ibidem, 37-39.

³⁷ Van Eechoud heeft in deze functie slechts een luttele twee maanden met de scepter mogen zwaaien, van 29 december 1949 tot 8 februari 1950.

³⁸ J. van Eechoud, *Vergeten aarde: Nieuw-Guinea*. (Amsterdam, 1957), 136.

die 'volkomen...mislukt'³⁹, zoals van Eechoud vierentwintig jaar later in een memo aan overste Abdulkadir samenvat. Zijn uitleg voor het vastlopen van het experiment is tweedelig, en is veelzeggend over de spanningen die het Nederlandse koloniale bestuur in NNG met zich meebracht. De daadwerkelijke aanleiding van de memo was het oprichten van het Papoeabataljon. Eerdere politie-ervaringen resumerend stelt Van Eechoud:

'Deze proef is volkomen mislukt. Eensdeels was de oorzaak dat deze Papoea's lezen noch schrijven konden en op een te laag geestelijk niveau stonden, doch grotendeels was daarvan de schuld de houding van het overige politiepersoneel en speciaal van het kader, dat deze leden van het corps niet wenschte te accepteren als mensen, althans niet als volwaardige mensen. Bij een inspectie b.v. verontschuldigde een Menadoneesch detachementscommandant zich voor bevonden gebreken bij een Papoea-agent: "Itoe orang Papoea sadja".'⁴⁰

De onontwikkelde Papoea kon zijn taak niet vervullen, was niet opgeleid en presteerde gemiddeld gezien benedenmaats, volgens Van Eechoud. Maar, veel kwalijker was de houding van het politiekorps, die de Papoea als 'half mens' beschouwde. Dat was echter geen aanklacht tegen de Nederlandse (of Europese) kader dat op NNG rondliep. Van Eechoud bedoelt hiermee de veelal Ambonese, Keiezen, Javaanse en Menadonese hulpstroepen die als onderwijzer, bestuurder of politie naar Nieuw-Guinea werden gehaald, en vrijwel vanaf het begin een diepe afkeer hadden tegen het Papoeavolk. In *Vergeten Aarde* beschrijft Van Eechoud het kader van deze Veldpolitie weinig subtiel: 'Deze Veldpolitie had van haar opvoedende taak weinig begrip; zij zag met grote minachting neer op de Papoea's en meende zich tegenover dit volk alles te kunnen maken. [...] Het heeft geen nut hierover nog veel te zeggen: die tijd is gelukkig voorbij.'⁴¹

Wat Van Eechoud weglaat is dat deze 'Amberies', zoals de niet-Papoea Indonesiër bekend stonden, op bevel van het Nederlands koloniaal gezag naar NNG waren gehaald, en zelf een product waren van een sterk racistische en hiërarchische maatschappij. De Papoea

---

³⁹ Nota van J. Van Eechoud, *Kapitein Der Infanterie Te Hollandia, Aan J.M.R. Sandberg, Kolonel/Staff Officer Netherlands Indies Civil Administration, over De Oprichting Van Een Papoea-bataljon Ter Vervanging Van De Veldpolitie; Met Aanbiedingsbrief. 1944. Getypt. 2 Stukken*, Broekhuysse, J.Th. Collectie J.Th. Broekhuijse. (n.d.).

⁴⁰ 'Itoe orang Papoea sadja kan vrij worden vertaald naar 'Kijk, dit zijn nou de Papoea's (letterlijk Papoea mensen)'. In: *Nota van J. van Eechoud*, Broekhuysse, J.Th. Collectie J.Th. Broekhuijse. (n.d.).

⁴¹ Van Eechoud, *Vergeten aarde*, 137.

zou niet geschikt zijn voor werk als ondersteunend personeel of 'goere': onderwijzers in dienst van de zending.⁴² Daarnaast bewezen zij het Nederlands bestuur volgens Drooglever een aanzienlijke dienst, afgaande op het feit dat een overplaatsing naar NNG voor veel Europese bestuurders werd gezien als strafplaatsing.⁴³

Desalniettemin snijdt de observatie van Van Eechoud wel hout. Standenverschillen, en de negatieve sociale connotaties die daaraan vastkleefden, waren in het Indië van weleer welbekend. De superioriteitsgevoelens van Molukkers tegenover Javanen in het Koninklijk Nederlands Indisch Leger (KNIL) was bijvoorbeeld een bekend probleem, gevoed door de materiële en immateriële privileges die door de eerste groep werden genoten.⁴⁴ Het Nederlandse kader handhaafde deze hiërarchie bewust.⁴⁵ De problematische klassenverschillen tussen Indonesiërs onderling vond blijkbaar ook zijn weg naar het bestuur, zoals de Papoea klerk Trajanus S. Boekorsjom zich herinnert. Terugdenkend aan zijn tijd als administratief bestuurder in 1951 beschrijft Boekorsjom zijn ervaring met Molukse collega's als volgt:

'At the time, the Ambonese really felt that they were better than Papuans. They felt that after Dutch nationals, Ambonese were number two, with Papuans than forming a third, lower class beneath them.'⁴⁶

Een penibele verhouding, die nog ver na het einde van het Nederlandse gezag in Nederlands Nieuw-Guinea de Papoea samenleving zou vormen. Weerstand tegen de 'Amberies' was ook weerstand tegen de Indonesiërs. In de woorden van Van Baal bevonden de Papoea's zich in een samenleving met een dubbele kolonisatie: de Indonesische en de Nederlandse overheersing. Dat de Papoea meer vertrouwen in de Nederlanders had, schreef Van Baal later toe aan de gevoelsmatige afstand en het geringe aantal kolonisten. Indonesië was té

---

⁴² M. Derksen, 'Local Intermediaries? The Missioning and governing of colonial subjects in South Dutch New Guinea, 1920-1942', in *The Journal of Pacific History*, 51:2 (2016), 111-142, aldaar 120.

⁴³ Drooglever, *Vrije keuze*, 83.

⁴⁴ G. Teiler, 'The mixed company: fighting power and ethnic relations in the Dutch Colonial Army, 1890-1920.' In *South East Asia Research*, 10:3, 361-374 (Z.D.), aldaar 361-364.

⁴⁵ F. Steijlen, 'In and out of Uniform: Moluccan soldiers in the Dutch colonial army.' In E. Storm, A. Al Tuma ed., *Colonial soldiers in Europe, 1914-1945. 'Aliens in uniform' in wartime societies*. (London, 2015), 229-248, aldaar 234. Goed om te bedenken is dat de Menadonese soldaten vaak in een adem met de Molukse soldaten werden genoemd. Alhoewel er formeel een scheiding was tussen de twee groepen, bleek in de praktijk de benaming voor de Molukse soldaat (of Ambonees) een containerbegrip.

⁴⁶ L. Visser ed., *Governing New Guinea. An oral history of Papuan administrators, 1950-1990*. (Leiden, 2012), 21.

dominant, té groot en té dichtbij.⁴⁷ Een visie die historicus J. Pouwer typeert als '[being] true for whole of Dutch New Guinea both before and after World War Two.'⁴⁸

Duitsland, Australië en de rekrutering van Papoea's

Dat Nederland vanaf 1884 aan de Oostkant twee nieuwe burens kreeg, maakte ook dat het Nederlandse gezag plots vergelijkingsmateriaal had voor haar eigen bestuur. Het Keizerrijk en de Britse kroon besteedden de facto niet meer aandacht aan de ontwikkeling van het nieuwverworven gebied⁴⁹, maar verschilden in één opzicht heel duidelijk van het Nederlandse gezag: het gebruik van Papoea rekruten voor het (semi) politiekorps. In 1890 begon het Britse gezag met Papoea-rekrutering voor het koninklijke *Armed Constabulary*, een semi-politie-eenheid. Volgens historicus August Ibrum Kituai een eenheid die zich bezighield met '*the exploration of new territory and [the] pacification of warring tribes*'.⁵⁰ In Deutsch Neuguinee werden Papoea's al sinds 1888 gebruikt voor de *Polizeitruppe*. Deze koloniale politie was qua opmaak niet anders dan de Britse variant, maar werd door het Duitse gezag een veel hardere en meer militaire rol toebedeeld. Zo nam het regiment regelmatig deel aan strafexpedities, waar 'opstandige Papoea-elementen' herhaaldelijk werden afgeslacht.⁵¹

Het enorme corpus dat is geschreven over koloniale legers, de ingewikkelde relatie tussen inheemse onderdanen en de kolonisator, het gebruik van minderheden als elitesoldaten en het exploiteren van bepaalde etnische groepen als veiligheidstroepen kan ook licht doen schijnen op de specifieke Nederlandse casus. Verschillende historici hebben de complexiteit van de relatie tussen kolonisator en 'inheemse soldaat' onderkend, waarbij het beeld van de soldaat als naïeve dwaas of opportunistische huurling al lang niet meer bevredigend is.⁵² Des te opvallender is dat de relatie tussen '*ethnic soldiering*' en het creëren

---

⁴⁷ J. van Baal, *Ontglijpt verleden II. Leven in verandering: 1947-1958*. (Franeker, 1986), 316

⁴⁸ J. Pouwer, 'The colonization, decolonization and recolonization of West New Guinea.' In: *The Journal of Pacific History*, 34:2 (1999), 157-179, aldaar 158.

⁴⁹ Vooral voor het Duitse deel van Nieuw-Guinea was de invloed die de kolonisator had op het ontwikkelen van het eiland zeer gering: door een gebrek aan havens en een overvloed aan moerassen bleef het contact met de Papoea's beperkt tot de kustgebieden. In: J.D. Waiko, *A short history of Papua New Guinea*, (Oxford, 1995), 40-41.

⁵⁰ A.I. Kituai, *My Gun, My Brother. The world of the Papua New Guinea colonial police, 1920-1960*. (Honolulu, 1998), 19.

⁵¹ Van Bruggen, 'Verget ons niet', 20-21.

⁵² Een van de meest prominente werk op dit gebied blijft *Ethnic Soldiers* van C. H. Enloe, maar ook T. Moss, M. Bloembergen, F. Steijlen en A.I. Kituai geven een gedetailleerd beeld over koloniale aanwerving van soldaten.

van een Papoea korps in vrijwel alle bestaande literatuur wordt genegeerd. Van Bruggen stelt zelfs dat 'Hoewel het er uiterlijk alle schijn van had, het PVK geen koloniaal leger [was]'⁵³.

Deze zienswijze is op een aantal vlakken problematisch. Niet alleen omdat de regeerperiode van de Nederlanders in NNG tot 1960 geclassificeerd kan worden als 'neokoloniaal'⁵⁴, zoals P. van der Veur in zijn essay *Political awakening in West New Guinea* uiteenzet. Ook omdat de wezenlijke opmaak van het defensieapparaat niet los is te zien van het koloniale bestuur, ook als hier niet direct sprake is van een duidelijke 'etnische' classificering. Zo benadrukt Moss in zijn publicatie over het Australische *Pacific Islands Regiment*, een 'all-Papuan police force', dat:

'Race, culture, ethnicity and the idea of the 'martial race' are central to almost all discussions of colonial militaries, in particularly the way in which Europeans have perceived, treated and categorized colonial troops. PNG [Papua New Guinea] is no exception.'⁵⁵.

En hoewel Moss de rekrutering van de Papoea's niet inherent ziet aan de 'martial race doctrine', kan de oprichting van het Papoea regiment niet begrepen worden zonder de sterk geracialiseerde argumenten van het Australische bestuur mee te nemen.⁵⁶

Ofschoon de Nederlandse en Australische organisatie van inheemse Papoeatroepen wezenlijk anders was, is de vergelijking met de Australische *counterpart* van het PVK niet willekeurig. Op bestuurlijk vlak had NNG veel meer raakvlakken met het Australische gebied dan met Batavia, zij het dat de Australiërs, zoals hierboven al benoemd, eerder en op grotere schaal gebruik maakten van Papoea-rekruten.⁵⁷ Daarnaast wordt het *Pacific Islands Regiment* door Drooglever, Vlasblom en Van Bruggen telkens aangemerkt als enige voorbeeld voor het latere PVK. En hoewel het ook onwaarschijnlijk lijkt dat de Papoea's in NNG als inherent martiaal werden gezien, blijft de complexe dynamiek tussen onderdaan,

---

Zie bijvoorbeeld de uitleg van C.H. Enloe in het hoofdstuk 'The Gurkah Syndrome', in: C. H. Enloe, *Ethnic soldiers: State security in divided societies*. (Georgia, 1980), 23-25.

⁵³ Van Bruggen, 'Verget ons niet', 259.

⁵⁴ Van der Veur, 'Political awakening', 60.

⁵⁵ Moss, *Guarding the periphery*, 11.

⁵⁶ Moss haalt in zijn studie over het *Pacific Island Regiment* specifiek de theorie van G. Rand en K. A. Wagner aan, die in hun toonaangevende studie 'Recruiting the martial races' aangeven dat de strakke focus op de term 'martial race' het prozaïsche karakter van koloniale leefwereld tenietdoet. In: G. Rand en K. A. Wagener, 'Recruiting the 'martial races': Identities and military service in colonial India.', in *Patterns of Prejudice*, 46:3-4 (2012), 232-254, aldaar 236.

⁵⁷ Drooglever, *Vrije keuze*, 125.

staat en leger bestaan. Dat Nederland de Papoea's niet classificeerde als geboren krijgers, met een gunstige 'volksaard' en de juiste fenotypen is een andere kant van dezelfde 'ethnic soldier' medaille.⁵⁸

Het Nederlandse bestuur zou echter tot het uitbreken van de Tweede Wereldoorlog in Indië niet veel heil zien in een intensivering van het Papoea aandeel binnen politie en legercorps. Het KNIL stond immers nog fier rechtop, waardoor de Papoea min of meer gedoemd was de tweede viool te spelen. Als gids of drager werden zij als uitmuntend beschreven, als soldaat niet zo.⁵⁹ De komst van de Tweede Wereldoorlog in NNG zou dit volledig op zijn kop zetten.

---

⁵⁸ Moss, *Guarding the Periphery*, 12.

⁵⁹ Van Bruggen, *'Verget ons niet'*, 23.

Hoofdstuk 2

De Tweede Wereldoorlog, onrust en dekolonisatie: de ontdekking van de Papoeasoldaat, 1942-1950

Japane bezetting, binnenlands verzet

In veel opzichten heeft de Tweede Wereldoorlog Nieuw-Guinea wakker geschud. Vrijwel zonder slag of stoot werd het oostelijkste deel van Indië op 19 april 1942 ingenomen. In de baai van Hollandia landden twee Japanse oorlogsbodems, verzet kon er amper geleverd worden. De controleur van het gebied beschikte op dat moment over één compagnie Veldpolitie (hetzelfde soort dat door Van Eechoud zwaar werd bekritiseerd), en een handje vol Landstormers: Indo-Europese kolonisten die in alle haast sinds 1940 als een soort militia konden optreden.⁶⁰ Het mocht niet baten, het Nederlandse gezag bezwijkt.

De jaren die volgden troffen iedereen op het eiland hard. De weinige Nederlandse kolonisten die aanwezig waren werden kort na de verovering opgepakt en afgevoerd: eerst naar het interneringskamp Kampili in de Noord-Molukken, daarna naar diverse kampen op Zuid Celebes. Ook zendelingen en de Oost-Indonesische 'goeroes' werden weggevoerd. Papoea's werden ingezet als goedkoop arbeidspersoneel, die vaak zij aan zij werkten met Javaanse dwangarbeiders. Om het harde Japanse regime te ontlopen vluchtten veel bewoners naar het binnenland.⁶¹ De Japanse bezetting maakte diepe indruk.

Verschillende Papoea's hebben gedurende de oorlog verzet gepleegd. Niet heel Nieuw-Guinea stond echter onder Japanse controle: Merauke, ten zuiden van NNG, is bijvoorbeeld door gebrek aan interesse nooit door de Japanners ingenomen, en daar waar de Japanners wel de scepter zwaaiden was het gezag allesbehalve doortastend.⁶² Guerrillagroepen poogde de Japanners het leven zuur te maken, zoals de Mejach-Arfakkers, die onder leiding van Lodewijk en Barend Mandatjan zich aansloten bij het verzet van KNIL Kapitein J.B.H. Willemz Geeroms. Op de Biakse eilanden werd het verzet veelal gepleegd door het Papoea 'Koreri-leger', dat tot oktober 1943 tegen de Japanners vocht.⁶³

---

⁶⁰ Vlasblom, *Papoea*, 124-125.

⁶¹ Drooglever, *Vrije keuze*, 74-75.

⁶² Van Eechoud beschrijft in *Vergeten Aarde* zijn verbazing over de onkunde van de Japanners, die Merauke volledig naast zich neer hadden gelegd. Toen de bezetter, tegen het einde van de oorlog, aanstalten maakte op inname bleken de Australiërs er al geland. In Van Eechoud, *Vergeten Aarde*, 158.

⁶³ Vlasblom, *Papoea*, 127. Van Bruggen, *'Verget ons niet'*, 29.

Het is interessant om te kijken waar deze anti-Japanse houding vandaan kwam, zeker omdat dit sentiment in de vele beschrijvingen van het Papoeaverzet redelijk prominent naar voren komt. Men zou immers kunnen aannemen dat deze daad van verzet verklaard kan worden uit een pro-Nederlands houding. Voor auteurs als Vlasblom en Drooglever is de uitleg van Papoeaverzet een complexe combinatie tussen vroeg nationalisme, weerstand tegen Indonesiërs met pro-Japanse sentimenten en een wens terug te keren naar de eigen *adat*.⁶⁴

Volgens Van Eechoud, die van 1942 tot 1949 een prominente rol vervulde ten aanzien van het organiseren van Papoea 'soldaten', was het een mix tussen een ontembare volksaard en oranjegezindheid. En hoewel Van Eechoud in *Vergeten Aarde* zijn best doet om te ontsnappen aan een raciaal-generaliserende toon, leest men tussen de regels door iets anders. Over het Papoeaverzet schrijft hij in 1951 het volgende:

'De Papoea's waren ook op eigen houtje zeer actief bij deze klopjachten. De Japanner had gedurende de bezetting een gulden uitgelooft voor ieder die een blanke doodde of aanbracht: dies (sec) werd onzerzijds de prijs van een halve gulden op het hoofd van een Jap gesteld. Er zijn heel wat halve guldens verdiend.'⁶⁵

Van Eechoud beschrijft helaas niet het aantal Europeanen die *wel* zijn aangegeven tijdens de oorlog, en daar zal hij hoogstwaarschijnlijk ook geen weet van hebben gehad. Dan vervolgt hij:

'In mijn aantekeningen vond ik liggen een opgave over de maanden Augustus t/m October 1944 van de vijf posten Holandia, Sarmi, Biak, Noemfoer en Sausapor, waaruit blijkt dat in die periode door de bevolking zijn gedood 2119 Japanners, terwijl er 249 werden gevangen genomen [...] Het lag volkomen in de lijn van de Papoeagebruiken, dat men van de buit een bewijs meebracht, deels als trophee, deels ook om zijn recht op de halve gulden te bewijzen, en zo kwamen dan de Papoea's, met lugubere guirlandes van verschrompelde Jappenoren aan een touwtje geregen, om hun toekomstige beloning te declareren. We probeerden hun natuurlijk duidelijk te maken dat deze methode niet acceptabel was, maar dat zegt de Papoea al heel weinig [...] Menschelijke

---

⁶⁴ Zie Drooglever, *Vrije keuze*, 74-80, en Vlasblom, *Papoea*, 116-132.

⁶⁵ Van Eechoud, *Vergeten aarde*, 163.

gevoelens hoefde men van de Papoea tegenover de Jap niet te verwachten. Die had het er niet naar gemaakt en bovendien ziet hij nooit enige reden om consideratie met de vijand te hebben.⁶⁶

De menselijkheid van een Papoea, of het vernislaagje van beschaving, was volgens Van Eechoud flinterdun. De analogieën van Papoea als half mens, of helemaal geen mens, zijn er te over, en de laatste twee zinnen in het citaat veelzeggend. Het einde van de oorlog beschrijft hij haast als een teleurstelling voor de schijnbaar oorlogszuchtige Papoea:

‘Velen van hen [Papoea’s] zullen zich wel afgevraagd hebben waarom nu mocht wat vroeger streng verboden was [o.a. het plegen van moord]. Zij zullen het einde van dit grote feest – de overgave van de Japanners – zeker niet graag gezien hebben en het heeft ons nog wel eens moeite gekost hen duidelijk te maken, waarom hert nu ineens weer wèl verboden was.’⁶⁷

Wat de bovenstaande passages zo belangrijk maakt is dat dit de beeldvorming is van een man die meer dan tien jaar als een van de belangrijkste bestuurders op NNG gold. Zijn visie en uitleg zullen voor vele bestuurders en klerken tussen 1938 en 1950 belangrijk zijn geweest, en het is tekenend dat in 1951 – na zijn bestuursperiode – Van Eechoud ‘de’ Papoea nog zo scherp neerzet als een ongeremde wilde.

Een eerste organisatie: het Papoeabataljon

Een constante oorlogsdrift, of moordlust, dat is volgens de lezing van Van Eechoud de aard van de Papoea. Maar Van Eechoud was voorzichtig in het rekruteren van Papoeasoldaten: het was januari 1945 voordat het eerste ‘Papoeabataljon’ werd gevormd. Dit bataljon, dat door diezelfde Van Eechoud werd opgericht, heeft van januari 1945 tot april 1947 dienstgedaan binnen de Nederlandse krijgsmacht, waar het te Hollandia, Sarmi, Manokwari en Sorong gelegerd was.⁶⁸ Van Eechoud zou zelf verantwoordelijk zijn over het 650 koppen sterke leger, dat in 1945 het overgrote deel van de Nederlandse militaire aanwezigheid uitmaakte.⁶⁹

---

⁶⁶ Van Eechoud, *Vergeeten aarde*, 164.

⁶⁷ Ibidem, 165-167.

⁶⁸ U. Bosma, ‘Nederlands Nieuw-Guinea en de late *empire builders*.’ In: *Tijdschrift voor sociale en economische geschiedenis*, 6:3 (2009), 2-25, aldaar 10.

⁶⁹ Drooglever, *Vrije keuze*, 84.

Deze ontwikkeling ging gelijk op met de wederopbouw van het koloniale Nederlandse leger. Daar bleek voor de Papoea in eerste instantie echter geen plek: het KNIL greep terug op de vooroorlogse rekruteringsstechnieken. De voorkeur ging uit naar de 'klassieke' martiale rassen, die volgens het militaire kader zich in eerdere oorlogen al had bewezen: Ambonezen, Menadonezen, Keiesen en Timorezen waren begeerde soldaten.⁷⁰ Een sterke selectieprocedure bleef gehandhaafd, en sloten Papoea's uit van deelname.

Voor Van Eechoud was de naoorlogse opbouw echter een uitgelezen kans om het bestuur in zowel Nederland als op Java ervan te overtuigen dat de Papoea's geschikte soldaten zouden zijn. In 1944 – Van Eechoud verrichtte toen inlichtingenwerk vanuit Australië - stelde hij de oprichting voor van een bataljon dat enkel bestond uit Papoea's. Gericht aan overste Abdulkadir (verbonden aan het Netherlands Indies Civil Administration) beschrijft hij de oorspronkelijke situatie, die volgens van Eechoud onhoudbaar was geworden:

'[in] Noord Nieuw-Guinea blijkt overal onder de bevolking een grote afkeer, zo niet haat tegen de merendeels uit Ambonezen of Menadoneezen bestaande bestuurs- of politieambtenaren te bestaan, zich uitende o.a. in velerlei beschuldigingen van mishandelingen, vexaties en pro-Japansche gezindheid.'⁷¹

Het is opmerkelijk dat de denigrerende of ronduit misdadige houding van de 'amberies' wordt toegeschreven aan een afwezigheid van een Nederlands kader. Deze minachting, die Van Eechoud als voor waar aanneemt, wordt nog eens extra benadrukt:

'Voor den Papoea het meest kwetsende is geweest, ten gevolgen hebbende een verscherpt gevoel van zelfbewustheid, duidelijk tot uiting komende in de verklaringen van meerdere ontwikkelde Papoea's, dat zij het door de amberies verrichte werk zelf ook kunnen doen en daarom niet door hun bestuurd willen worden, doch wel het gezag van b.v. Hollanders en Amerikanen kunnen accepteren.'⁷²

---

⁷⁰ J. A. Van Doorn, 'The recruitment of Indonesian for the Dutch colonial army, c. 1700-1950.', in *Guardians of empire. The armed forces of colonial powers, c. 1700-1964*. (Manchester, 1999), 53-69, aldaar 62-69.

⁷¹ Nota Van J. Van Eechoud, *Kapitein Der Infanterie Te Hollandia, Aan J.M.R. Sandberg, Kolonel/Staff Officer Netherlands Indies Civil Administration, over De Oprichting Van Een Papoea-bataljon Ter Vervanging Van De Veldpolitie; Met Aanbiedingsbrief. 1944. Getypt. 2 Stukken*, Broekhuysse, J.Th. Collectie J.Th. Broekhuijse. (n.d.).

⁷² Nota Van J. Van Eechoud, *Kapitein Der Infanterie Te Hollandia*, Broekhuysse, J.Th. Collectie J.Th. Broekhuijse. (n.d.).

Een degelijke oplossing zou enkel kunnen komen uit een politiekorps dat ‘uitsluitend [in] Papoea-verband’ zou optreden en werd overzien door een Nederlands kader.⁷³ Het gemilitariseerde karakter van dit bataljon zou enkel voor de duur van de oorlog zijn, daarna zouden de Papoearekruten zich moeten kunnen richten op het handhaven van orde en rust.⁷⁴ Het streven naar stevige verankering van het Papoeabataljon binnen het politiewezen zou, zoals later dit hoofdstuk terug zal komen, voor flinke wrijving zorgen.

Juist omdat het bataljon een duidelijke politietaak zou moeten krijgen kon Van Eechoud niet om de haast traumatische herinnering van de Veldpolitie heen. Vrij resoluut beschrijft hij dan ook de strategie voor het nog op te richten bataljon:

‘De halfheid die er vroeger bestond moet radicaal overboord gegooid worden. Vanaf den beginne af aan moet dit corps ingeprent worden, dat het is [...] volwaardige politie. Tegenover de bevolking moet het prestige van dit corps zorgvuldig bewaard worden, doch anderzijds moet het corps ingeprent worden [...] dat het een eer is er toe te behooren.’⁷⁵

Tevens zouden de rekruten maar niet te veel vermoeid moeten worden met strafrecht en diverse verordeningen, gezien de ‘eenvoudige politietaak’ op NNG. Kennis van ‘hygiënische beginselen, kampongonderhoud, algemene kennis van het bestuursstelsel’⁷⁶ zou meer dan voldoende zijn.

Op 27 augustus 1944 krijg Van Eechoud van KNIL Kolonel J. Sandberg het groene licht om met de oprichting en werving van een dergelijk bataljon te beginnen. Ook Sandberg onderschrijft het ad-hoc karakter van het korps, door te stellen dat de 2 maanden durende opleiding vooral ‘het herstellen van orde en rust in het binnenland’⁷⁷ ten goede moest komen. Tevens zou er met een eventuele politietaak rekening gehouden moeten worden: ‘Waar echter de mogelijkheid bestaat, dat dit corps later zal worden omgezet in een

---

⁷³ I *Nota Van J. Van Eechoud, Kapitein Der Infanterie Te Hollandia*, Broekhuysse, J.Th. Collectie J.Th. Broekhuijse. (n.d.).

⁷⁴ *Brief Van J.M.R. Sandberg, Kolonel/Staff Officer Netherlands Indies Civil Administration, Aan De Commanding Officers Netherlands Indies Civil Administration, Met Kennisgeving Van De Oprichting Van Een Papoea-bataljon per 1 Oktober. 1944. Doorslag. 1 Stuk*, Broekhuysse, J.Th. Collectie, J.Th. Broekhuijse (n.d.). Speciale collecties Universiteit Leiden.

⁷⁵ Ibidem.

⁷⁶ Ibidem.

⁷⁷ *Brief Van J.M.R. Sandberg, Kolonel/Staff Officer Netherlands Indies Civil Administration*, Broekhuysse, J.Th. Collectie, J.Th. Broekhuijse (n.d.). Speciale collecties Universiteit Leiden.

permanent volwaardig politiecorps voor N.G., wordt verzocht bij de keuze der recruten [sic] zoveel mogelijk met deze toekomstige taak rekening te houden.’⁷⁸

Wrijving tussen KNIL en Bestuur

Het bataljon, dat uiteindelijk zou doorgroeien naar 970 Papoeasoldaten (geleid door een Europees kader), bleek allesbehalve een normaal legeronderdeel. Het KNIL-kader was aanvankelijk niet onder de indruk van de Papoeasoldaat, en zag geen heil in hun optreden buiten NNG.⁷⁹ Van Eechoud was het hier roerend mee eens, aangezien de ‘onontwikkelde Papoea’ niet buiten zijn eigen gebied geplaatst diende te worden: dat was slecht voor diens opvoeding. Voor hem was een dergelijke ‘correcte’ opvoeding van deze, in zijn ogen, kwetsbare primitieven ook veel belangrijker dan het behalen van militaire successen.⁸⁰ Dit komt het duidelijkst naar voren bij de opheffing van dit bataljon, na een schandaal in Sarmi op Koninginnedag 1947. De officiële uitleg, die ook in de meest recente literatuur wordt gebruikt, is dat Papoeasoldaten zich die bewuste 30 april te buiten gingen aan sterke drank, wat leidde tot onherstelbare imagoschade van het bataljon en de Papoeasoldaat.⁸¹ Toch geven de bronnen een genuanceerder beeld. Van Eechoud beschrijft het incident als volgt:

‘Nog steeds wordt voortgezet een experiment, geleid door daartoe volkomen onbekwame leiders, die niet het minste begrip hebben van den psychen van den primitieven en van de problemen die zich daarbij voordoen. In wel zeer ernstige mate vergeten wij onzen plicht tot werkelijke opvoeding van dit volk. Terwijl het over de gehele wereld, een vaststaand axioma is, dat allereerst aan den primitieve sterken drank moet worden onthouden...omdat de meest funeste gevolgen daar van zijn gebleken, wordt door de leiding van het bataljon niet alleen bier doch ook jenever verstrekt.’⁸²

---

⁷⁸ *Brief Van J.M.R. Sandberg, Kolonel/Staff Officer Netherlands Indies Civil Administration*, Broekhuysse, J.Th. Collectie, J.Th. Broekhuijse (n.d.). Speciale collecties Universiteit Leiden.

⁷⁹ Van Bruggen, *‘Verget ons niet’*, 34.

⁸⁰ Drooglever, *Vrije keuze*, 85.

⁸¹ Van Bruggen beschrijft het meest gedetailleerd wat er met het Papoeabataljon is gebeurd, en neemt de officiële uitleg van Van Eechoud direct over. De schermutselingen op 30 april 1947 worden als aanleiding gezien van de opheffing van het Papoea bataljon zoals het door Van Eechoud bij de oprichting in 1944 is bedoeld.

⁸² Nationaal Archief, Den Haag, Inventaris van de archieven van de strijdkrachten in Nederlands Nieuw-Guinea van het Ministerie van Defensie, 2.13.115, inventarisnummer 2 [09/05/1947] Afschrift van het algemeen overzicht der residentie Nieuw-Guinea over de maand April 1947, verstuurd door Van Eechoud.

Van Eechoud vervolgt:

‘Op 30 april... heeft het bataljon te Sarmi dusdanige hoeveelheden jenever gekregen, dat praktisch het hele detachement laveloos beschonken, lallend en tierend door Sarmi waggelde of in de goot lag, tot walging van de bevolking. Het valt zeer moeilijk aan te nemen dat slechts bekrompen kortzichtigheid der leiding hiervan de schuld is. Nimmer had ik kunnen geloven hoe volkomen de adviezen van een bestuurder genegeerd konden worden, en wel door leiders die nooit van hun leven een Papoea zagen... de kwade gevolgen van dit treurige experiment zullen nog lang in de maatschappij doorwerken.’⁸³

Aangezien het KNIL sinds begin 1947 de verantwoordelijkheid voor het Papoeabataljon op zich had genomen, voelde generaal Spoor zich genoodzaakt extra uitleg te geven aan dit incident. Zijn omschrijving lijkt echter niet op dat van Van Eechoud:

‘Uit de verhoren is thans gebleken, dat de aantekening dat “praktisch het gehele detachement laveloos beschonken” zou zijn geweest, op een onwaarheid berust, aangezien van de 54 militairen er ongeveer 10 man zijn geweest, die onder den invloed van sterken drank verkeerden. De detachement-commandant, het kader – w.o. eveneens het Papoea kader – was volkomen capabel.’⁸⁴

Over het ‘lallen en tieren’ van de groep soldaten meldt Spoor dat deze zin ‘...ongetwijfeld aan de emotioneel-literaire talenten van de resident [kunnen] worden toegeschreven.’⁸⁵ Dat de woorden van Van Eechoud echter ver dragen blijkt ook uit de publicatie van Drooglever, die de affaire rond Sarmi nog steeds beschrijft als een ‘rel te Sarmi [...] waar een aantal dronken militairen het stadje op stelten zette.’⁸⁶

Oorlogsinvloeden in NNG: de geest uit de fles?

Voor Van Eechoud was het in toom houden van de nieuw aangeworven soldaten een belangrijk onderdeel van de ‘opvoeding’ tot burger. Wie bovenstaande bronnen leest, kan het gevoel bekruipen dat dit op haast krampachtige wijze gebeurt: het ‘managen’ van de

---

⁸³ NL-HaNA, Strijdkrachten in Nederlands Nieuw-Guinea, 2.13.115, inv.nr. 2 [09/05/1947] Afschrift van het algemeen overzicht der residentie Nieuw-Guinea over de maand April 1947, verstuurd door Van Eechoud.

⁸⁴ NL-HaNA, Strijdkrachten in Nederlands Nieuw-Guinea, 2.13.115, inv.nr. 2 [08/07/1947] Kab./861 Verslag over de residentie Nieuw-Guinea over April 1947, opgetekend door generaal Spoor.

⁸⁵ Ibidem.

⁸⁶ Drooglever, *Vrije keuze*, 84.

Papoea moest naar Nederlands inzicht. Maar ook een ander element speelde mee: Nederland had tijdens de Tweede Wereldoorlog flink aan aanzien ingeboet. De inval van de Japanners, het verlies van de oorlog en de denderende oorlogsmachine van de Amerikanen hadden ervoor gezorgd dat het prestige van de Nederlandse bestuurders een flinke deuk had opgelopen. Zo zou de eerste Papoea-gouverneur van Nieuw-Guinea, Eliëzer Jan Bonay, na de oorlog de Amerikaanse aanwezigheid als volgt herinneren: 'Toen zagen ze [de Papoea's] dat negro-Amerikanen vliegtuigen en auto's besturen [...] Toen hebben wij duidelijk gemaakt dat Nederland niet meer hoefde terug te komen, en dat wij onder de Amerikanen wilden, die zwarte mensen opleiden tot piloten en dokters'⁸⁷. En niet alleen onder de Papoea's. Ook Menadonese en Molukse soldaten waren geschrokken van het snelle verlies van de Nederlandse strijdkrachten.⁸⁸

Dat tij moest gekeerd worden vond Nederland. Of beter gezegd: het Nederlandse gezag en prestige moesten weer worden hersteld. Voor Nederland hield dat ook in dat het morele verval in Nieuw-Guinea een halt toegeroepen moest worden. Zo schrijft de heer W. Klein in het tijdschrift *Sociaal Spectrum van Indonesië* in 1949 over wat hij typeert als morele degradatie die schijnbaar onder de Papoea's te merken is. De onbedachtzame houding van de Amerikanen zorgde voor een luie en ontwortelde samenleving, aldus de schrijver:

'In verschillende streken is de bevolking door de Amerikanen uitermate verwend. Duizenden zijn in het bezit van veldflessen, braadpannen, borden, drinkkommen enz. Vele Papoea's zijn zelfbewuster geworden, maar helaas gaat die zelfbewustheid dikwijls gepaard met een behoorlijke dosis domheid en zelfoverschatting. 't Valt niet mee, om dat weer tot normale proporties terug te brengen.'⁸⁹

De 'oude adat', die het Bestuur zo ijverig had bestreden, deed zijn intrede weer, de jeugd was stuurloos en het volk leek kritischer tegenover het Nederlandse gezag te staan. Hoewel 'de Europeaan in het algemeen nog wel als meerdere wordt beschouwd'⁹⁰, spreekt de auteur van sommige gemeenschappen op Biak en Japen die 'de neiging gehad [hebben], om de

---

⁸⁷ J. J. van Galen, *Ons laatste oorlogje. Nieuw-Guinea: de pax Neerlandica, de diplomatieke kruistocht en de vervlogen droom van een Papoea-natie*. (Meppel, 1984), 11.

⁸⁸ Drooglever, *Vrije keuze*, 76.

⁸⁹ W. Klein, 'Oorlogsinvloeden in Nieuw-Guinea en omgeving met betrekking tot het volk en de arbeidstoestanden', in: *Sociaal Spectrum van Indonesië*, (november 1948 – januari 1949), 1-12, aldaar 9.

⁹⁰ Ibidem, 9.

verering en het ontzag, dat het Ned. Bestuur in de nederlaag tegen Japan verspeeld had, over te dragen op Amerika.⁹¹ Dat strookt met de zienswijze van Bonay, maar wordt bijvoorbeeld ook vastgesteld door Vlasblom. Het zien van zwarte militairen maakte zeer veel indruk.⁹²

De opmerkelijke negatieve manier waarop Klein de ‘transformatie’ van de Papoea’s in NNG beschrijft, is volgens hem ook te zien in het naburige Australische gebied. Al lijkt de verderfelijke erfenis van de oorlog, en de laakbaarheid van de Australiërs, hier nog scherper beschreven. Zo leek ‘De onmacht van het Gouvernement om de Papoea’s te beschermen [...] overduidelijk’⁹³, had het gouvernement last van de ‘zeer vele berichten van de grote invloed van de Amerikaanse troepen op de inheemse toestanden’⁹⁴ waardoor de Papoea’s door de meegebrachte geldstroom ‘als ware het niets bijzonders, leven van Europees voedsel als vlees uit blik, meel en rijst’⁹⁵. Teruggekomen soldaten van het Papoea-Infanterie-Bataljon verwaarloosden door hun nieuwverworven rijkdom (m.a.w. loon en wachtgeld) hun landbouwgronden en stortten zich massaal op ‘spel’, hetgeen volgens de auteur tot een gevaarlijke sociale ontwrichting kon gaan leiden. Een hoge pet heeft de auteur niet op van de ‘imitatie-Europeaan’, die zich ‘versierden met allerlei snuisterijen, zodat zij aan kerstbomen deden denken!’⁹⁶.

Papoea’s naar Java

De opheffing van het Papoeabataljon op NNG in 1947 was voor Van Eechoud een bittere pil. Toch maakte de oorlogssituatie op Java dat het KNIL alle beschikbare troepen nodig had. In het najaar van 1948 werd het laatste restje Papoeabataljon, op dat moment zo’n 200 soldaten, toegevoegd aan het bestaande Corps Infanterie XX. Deze nieuwe eenheid, die voor 75% uit Papoeasoldaten bestond, werd nu wel geschikt geacht voor indiensttreding op de grote eilanden, en deed op West-Java zijn intrede als bezettingsmacht tijdens de Tweede militaire actie. Daar blonken zij volgens de *Netherlands Forces Intelligence Service* (NEFIS) uit

---

⁹¹ Klein, ‘Oorlogsinvloeden in Nieuw-Guinea’, 9.

⁹² Vlasblom, *Papoea*, 145.

⁹³ Klein, ‘Oorlogsinvloeden in Nieuw-Guinea’, 2.

⁹⁴ Ibidem, 9.

⁹⁵ Ibidem.

⁹⁶ Ibidem.

in nachtpatrouilles, maar gingen daarbij tekeer als duivels.⁹⁷ Voortaan kregen de Papoea soldaten enkel nog beveiligingstaken.

De soevereiniteitsoverdracht in december 1949 bracht voor Nieuw-Guinea onrust. Er brak weliswaar niet dadelijk een nieuwe oorlog uit, maar de ontwikkelingen van de Ronde Tafel Conferentie (RTC) leidde wel tot een onduidelijke situatie, die de bilaterale banden in de toekomst op scherp zouden zetten. Want hoewel de onafhankelijkheid van Indonesië voor Nederland in 1949 onvermijdelijk was gebleken, bleek een totale overgave van de voormalige kolonie voor Nederland onbespreekbaar. Om de onderhandelingen tijdens de RTC niet te veel te schaden werd besloten de 'Nieuw-Guinea kwestie' een jaar uitstel te geven. Zo kon de onafhankelijkheid van Indonesië voltrokken worden, en voelde Nederland zich gehoord in haar rancune.⁹⁸ Nieuw-Guinea werd het toneel voor een nieuw conflict, waarin de Papoea een steeds belangrijkere rol zou gaan spelen.

---

⁹⁷ Van Bruggen, *'Verget ons niet'*, 35.

⁹⁸ Burgers, *Garuda*, 624-625.

Hoofdstuk 3

‘Ik laat mij niet goedkoper doodschieten dan een blanke’ – Nederlandse worsteling rond de rekrutering van Papoeasoldaten 1950-1956

Steggelen over Nieuw-Guinea

De liquidatie van het ‘oude Indië’ zorgde op veel vlakken in NNG voor een onzekere situatie. Hoewel de roep om onafhankelijkheid in steeds meer Afrikaanse, Aziatische en Arabische landen groter werd, zagen veel Europese koloniale machten nog een belangrijke vormende rol voor zichzelf weggelegd. Nieuwe koloniale projecten leken soms een kans van slagen te hebben.⁹⁹ De onduidelijke en ambigue wereld van het kolonialisme bevatte een vreemd soort optimisme, daar waar bestuurders en beleidsmakers zichzelf ervan wisten te overtuigen dat Europese overheersing iets goeds kon brengen.

Voor Van Eechoud, die tot eind 1949 een zo prominente rol had gespeeld, bleek de koek op. Hoe graag hij ook als gouverneur van het nieuwe Nieuw-Guinea had willen optreden, deze rol leek niet voor hem weggelegd. Tot tweemaal toe werd hij gepasseerd in de aanstelling, een teleurstelling die onverminderd groot moet zijn geweest. In Den Haag werd hij simpelweg niet als geschoold genoeg gezien, in Batavia had het Binnenlands Bestuur hem vaak té eigengereid gevonden.¹⁰⁰ Na een interim-periode van nog geen twee maanden verliet Van Eechoud het toneel en trad Stephan L. J. van Waardenburg aan als nieuwe gouverneur. Een ervaren bestuurder die sinds de jaren '30 werkzaam was geweest op het bureau voor staatskundige hervormingen in Batavia en tot april 1953 zou aanblijven.¹⁰¹ Vermoeid en overwerkt maakte hij toen de weg vrij voor Jan van Baal, een cultureel antropoloog en eveneens Nieuw-Guinea coryfee, die sinds 1934 als bestuursambtenaar werkzaam was op het eiland. Naast een onverminderd enthousiasme en interesse in de Papoea-cultuur was hij ook een ferm voorstander van hernieuwd kolonialisme in Melanesië en Afrika.¹⁰² Hij zou tot 1958 aanblijven.

---

⁹⁹ B. Stol, *Koloniale mogendheid*, 34.

¹⁰⁰ Drooglever, *Vrije keuze*, 242.

¹⁰¹ Ibidem, 243.

¹⁰² Stol, *Koloniale mogendheid*, 77.

De RTC-afspraken hadden ervoor moeten zorgen dat Indonesië en Nederland ook een akkoord over de toekomst van Nieuw-Guinea zouden sluiten. Hier was een jaar voor uitgetrokken, en bij aanvang van het jaar 1950 leken beide partijen bereid elkaars standpunten in ogenschouw te nemen.¹⁰³ Hoewel er redelijk overleg bleef plaatsvinden, in het bijzonder tijdens de Nieuw-Guinea conferentie in december 1950, werd het steeds duidelijker dat een snelle oplossing niet voor de hand lag. Nieuw-Guinea dreef de beide landen uiteen. Nederland leek bereid deze prijs te betalen: het bleef erbij dat Nieuw-Guinea 'de jure' en 'de facto' bij Nederland hoorde, totdat er sprake kon zijn van een onafhankelijk Papoeabestuur.¹⁰⁴ De uitleg van minister Luns dat Nieuw-Guinea aan 'de rand van onze belangen' lag maar 'in het centrum van onze beginselen' was echter zwaar overtrokken, en vooral een mooie slagzin voor de bühne.¹⁰⁵

In Nederland belandde de Nieuw-Guinea kwestie politiek gezien in de ijskast. Hoewel de taal van Soekarno steeds dreigender werd (tijdens een toespraak ter ere van de vijfde jaardag van de Proclamatie maakt de Indonesische president wereldkundig dat 'Wat er ook gebeurt, wij zullen de strijd niet staken eer West-Irian bij onze kudde is teruggebracht'¹⁰⁶), kwamen delegaties uit beide landen niet tot een oplossing voor het laatste stukje Oost. Nederland hield vast aan een 'nieuw' etnisch argument dat de Papoea vrijwel geen overeenkomst vertoonde met de grotere volkeren zoals de Javanen, Sumatranen en Molukkers, en door zijn sterke ontwikkelingsachterstand door de Nederlanders uit het stenen tijdperk gehaald moest worden.¹⁰⁷ Ook zouden volgens Den Haag de Papoea's een onverbrekelijke band koesteren met Nederland, hetgeen werd omgezet in een morele verplichting tot hulp.¹⁰⁸ Met het Verenigde Naties artikel 73¹⁰⁹ in de hand poogde de

---

¹⁰³ Zowel P. J. Drooglever als D. Vlasblom zien het begin van de onderhandelingen tussen Nederland en Indonesië over Westelijk Nieuw-Guinea als een overleg dat niet van meet af aan gedoemd was te mislukken.

¹⁰⁴ J. J. van Galen, 'Tussen koloniale rancune en vermomd idealisme. Het Nederlandse beleid inzake het conflict rond Nieuw-Guinea' in R. E. van Holst Pellekaan, I.C. de Regt en J. F. Bastiaans, *Patrouillieren voor de Papoea's. De Koninklijke Marine in Nederlands Nieuw-Guinea 1945-1960*. (Amsterdam, 1989), 8-35, aldaar 25.

¹⁰⁵ Stol, 'Koloniale mogendheid', 102-103.

¹⁰⁶ Van Galen, 'Tussen koloniale rancune en idealisme', 14.

¹⁰⁷ H. Meijer, 'De Daad van (geen) vrije keuze'. Nederland en de volksraadpleging op Nieuw-Guinea.' In Guinea' in R. E. van Holst Pellekaan, I.C. de Regt en J. F. Bastiaans, *Patrouillieren voor de Papoea's. De Koninklijke Marine in Nederlands Nieuw-Guinea 1945-1960*. (Amsterdam, 1989), 94-107, aldaar 97.

¹⁰⁸ P. Hagen, *Koloniale oorlogen in Indonesië. Vijf eeuwen verzet tegen vreemde overheersing*. (Amsterdam, 2018), 798-799.

¹⁰⁹ V. Kuitenbrouwer laat in zijn essay 'Trauma of decolonization' zien dat het aanhalen van het desbetreffende VN-artikel 73 door de Nederlandse staat veelvuldig werd gebruikt om diens aanwezigheid in Nieuw-Guinea te rechtvaardigen. Het VN-artikel beschermt gemeenschappen zonder zelfbestuur door overheersende lidstaten te verplichten het belang van de lokale bevolking voorop te stellen. Een taak die, in de ogen van de

Nederlandse regering eenieder ervan te overtuigen dat vanaf 1950 gebroken zou worden met een traditionele koloniale erfenis. Er zou een nieuwe weg ingeslagen worden, waarbij de behoefte van de Papoea voorop zou staan. Een sterk staaltje 'egocentrisch' altruïsme, aldus A. Lijphart.¹¹⁰

Indonesië zag zichzelf echter als de rechtmatige opvolger van het Nederlandse koloniale gezag en diens gebieden, waar historisch gezien Nieuw-Guinea onderdeel van had uitgemaakt. Voor Nederland was dit een bevestiging dat het Westerse kolonialisme simpelweg vervangen zou worden door een Oosterse variant. Den Haag gebruikte duidelijke taal: Nederland had het alleenrecht op het opvoeden van de Papoea, hen te moderniseren en klaar te stomen voor zelfbeschikking.¹¹¹ Dat de Papoea's niet specifiek om Nederlandse hulp hadden gevraagd deed er minder toe.

De Papoea als militair propagandamateriaal

Deze 'ijskastpolitiek'¹¹² bleef in de Nederlandse politiek tot 1955 dominant. Op Nieuw-Guinea kon men zich de vrijheid van 'niks doen' echter niet permitteren, ook niet op defensieniveau. Al snel rees de vraag hoe, zonder het KNIL, de veiligheid gewaarborgd diende te worden. Van echt beleid was in het begin geen sprake: eind 1949 waren er overhaast een aantal eenheden van Indonesië naar NNG overgeplaatst, maar van een defensieplan ontbrak elk spoor.¹¹³

Intussen vonden direct na de soevereiniteitsoverdracht al de eerste Indonesische infiltraties op Nederlandse bodem plaats. Deze waren klein en matig georganiseerd, maar gaven het Nederlandse bestuur wel te kennen dat Indonesië niet aan de zijlijn zou toekijken.¹¹⁴ Voor de nieuw aangetreden gouverneur Van Waardenburg was het in ieder geval zonneklaar dat een deel van de defensie uit Papoeasoldaten moest bestaan. Voor het

---

Nederlandse politiek, onder Indonesisch leiderschap totaal verloren zou gaan. In: Kuitenbrouwer, 'Trauma of decolonization', 312.

¹¹⁰ A. Lijphart, *The trauma of decolonization: The Dutch and West New Guinea*. (Yale, 1966), 286.

¹¹¹ Kuitenbrouwer, 'Trauma of decolonization', 310.

¹¹² De periode 1950-1954/1955 wordt in veel literatuur gekenmerkt als de 'ijskastperiode' wat betreft het Nieuw-Guinea conflict in de Nederlandse politiek. Zie bijvoorbeeld het werk van D. Vlasblom, P. J. Drooglever en R.E. van Holst Pellekaan e.a.

¹¹³ J. J. van Galen, 'Tussen koloniale rancune en vermomd idealisme. Het Nederlandse beleid inzake het conflict rond Nieuw-Guinea' in R.E. van Holst Pellekaan e.a. *Patrouillieren voor de Papoea's*, 26.

¹¹⁴ Van Bruggen, 'Verget ons niet', 35.

gebrek aan capabele soldaten op Nieuw-Guinea was hij meermaals gewaarschuwd.¹¹⁵ Het tekort aan militair personeel, dat door het afvloeiende KNIL zou ontstaan, kon in zijn ogen goed opgevangen worden door de Papoea. Juli 1950 geeft hij L. Götzen, minister van Uniezaken en Overzeese Rijksdelen, het volgende te kennen:

‘In het bijzonder is thans van belang een antwoord op de vraag of [...] [de] Papoea-compagnie niettemin op sterkte wordt gehouden of mogelijk zelfs zal worden uitgebreid. Een spoedige uitspraak lijkt temeer urgent omdat voor het geval mocht worden beslist, dat geen mariniers worden gezonden, zo spoedig mogelijk voorbereidingen dienen te worden getroffen voor de werving en opleiding van autochtonen ter vervanging van ex-KNIL-militairen, welke in de loop van de komende jaren afvloeien.’¹¹⁶

Voor Van Waardenburg is het om ‘politieke redenen bepaald gewenst, dat een bepaald gedeelte van de Weermacht van Nieuw-Guinea zal bestaan uit autochtonen.’¹¹⁷ In januari lijkt hij voorzichtiger te zijn geworden ten aanzien van het aanmonsteren van Papoea-soldaten. Zo betoogt hij dat uitbreiding alleen kan geschieden onder de ‘uitdrukkelijke conditie dat deze uitbreiding NIET inhoudt een evenredige vermindering van de huidige strijdmacht. Het aantal Papoea-militairen zou anders relatief te groot worden.’¹¹⁸ Een Europees kader zou ten alle tijden het gezag moeten voeren over deze soldaten, waarbij officieren bij voorkeur uit Nederland zouden moeten komen.¹¹⁹

---

¹¹⁵ Zo spreekt de Commandant van het Commando Nieuw-Guinea over de ‘zeer ernstige problemen’ die zouden kunnen ontstaan mocht het Gouvernement onvoldoende maatregelen treffen om het aanstaande personeelstekort op te lossen. Zie bijvoorbeeld de telegrammen en persoonlijke brieven van K. J. Luchsinger aan Gouverneur Van Waardenburg: NL-HaNA, Strijdkrachten in Nederlands Nieuw-Guinea, 2.13.115, inv.nr. 196 [21/06/1950] Zeer veel spoed: Brief over de voorziening personeel voor het Commando Nieuw-Guinea, geschreven voor K. J. Luchsinger.

¹¹⁶ Nationaal Archief, Den Haag, Inventaris van het archief van het Ministerie van Koloniën, Dossierarchief 1945-1963, nummer toegang 2.10.54, inventarisnummer 11713. [18/07/1950] Van Waardenburg aan Goetzen (Ministerie van Uniezaken en Overzeese Rijksdelen).

¹¹⁷ NL-HaNA, Ministerie van Koloniën, 1945-1963, 2.10.54, inv.nr. 11713 [18/07/1950] Waardenburg aan Goetzen.

¹¹⁸ Nationaal Archief, Den Haag, Inventaris van de collectie archieven Strijdkrachten in Nederlands-Indië, (1938-1939) 1941- 1957 [1960], nummer toegang 2.13.132, inventaris nummer 169 [30/01/1951] Geheim codetelegram van Van Waardenburg aan M.I.N.U.O.R.

¹¹⁹ NL-HaNA, Strijdkrachten in Nederlands-Indië 1941-1957, 2.13.132, inv.nr. 169, 30/01/1951] Geheim codetelegram van Van Waardenburg aan M.I.N.U.O.R.

Politiek en militair schaakstuk

De Papoeamilitair werd, in de ogen van Van Waardenburg, een politiek schaakstuk. Niet alleen het Nederlandse bestuur op Nieuw-Guinea deelde deze mening, ook het militaire kader onderschreef de gunstige gevolgen van een blijvend Papoea-segment binnen de krijgsmacht. Waarnemend Commandant Landmacht Nieuw-Guinea (C.L.N.G.) O.A.L. Korinth schrijft op 24 november 1950 aan het ministerie van Unizaken en Overzeese Rijksdelen over zijn ervaring met het Papoeabataljon te Biak dat: '[Het] mijn persoonlijk [is] opgevallen hoe buitengewoon gunstig de bevolking reageert op het zien van een militaire patrouille van eigen landaard.'¹²⁰ De gevolgen waren in zijn ogen zowel voor de Papoea als voor de Nederlander positief:

'Wat betreft de West-Iriaan: Van het Volk vóór het Volk; Het is Nederland ernst met haar streven tot zelfstandigmaking van West-Irian; Bewijs van vertrouwen van Nederland in de loyaliteit van Iriaan. Wat betreft [de gunstige gevolgen voor] de Nederlandse "blijver": Men zal hieruit concluderen "Nederland zal Irian niet prijsgeven"; Verzachting van de thans bestaande "tegenzin" tegen de strijdkrachten [...] van zuiver Europese landaard, die gezien worden als onverschillige buitenstaanders, "zielloze vuurwapens" in handen van het Nederlandse Gezag, die eventueel zonder meer klaar staan, op de Iriaan en de blijver te vuren, die zich zouden verzetten tegen "uitlevering" van Irian aan de R.I.'¹²¹

Nederland kon, zo leest deze bron, zich beter verankeren in de Papoeasamenleving door gebruik te maken van 'autochtone'¹²² arbeidskrachten. De 'zuivere Europese landaard' stuitte op verzet, hetgeen volgens Korinth alleen verbroken kon worden door samenwerking met de Papoea's.

Toch kan men niet zeggen dat alléén politieke motieven meespelen bij de interesse in de Papoeasoldaat. Dezelfde commandant Kornith schrijft ook dat 'Uit langere meerdaagse patrouilles duidelijk [is] gebleken, dat de Pap. militair zich beter dan militairen van welke

---

¹²⁰ NL-HaNA, Strijdkrachten in Nederlands-Indië 1941-1957, 2.13.132, inv.nr. 411 [24/11/1950] Aanvullende nota wnd. C.L.N.G. op nota chef staf, opgesteld door O.A.L. Corinth.

¹²¹ Ibidem.

¹²² Het gebruik van het woord 'autochtoon' is niet geheel bevredigend, maar wordt in vrijwel alle bronnen gebruikt als er over de Papoeabevolking wordt gesproken. Zodoende zal de af en toe terugkomen, hoewel geprobeerd wordt het gebruik ervan zo veel mogelijk te beperken.

andere landaard dan ook leent voor langdurig verblijf in onherbergzaam N.G. terrein' ¹²³.

Kapitein A.J. Schotman, chef-staf van het C.L.N.G., uit zich ook positief over de militaire kwaliteiten van de Papoeasoldaten. In een nota over de oprichting van een nieuwe Papoea-eenheid schrijft hij: 'Uit militair oogpunt bezien is uiteraard deelname aan de landsverdediging van de landskinderen een axioma.'¹²⁴. Over de kwaliteiten van de soldaten lijkt zijn waarneming op die van zijn collega Korinth:

'Gedurende een termijn van ruim 1 jaar is een contingent van +/- 80 man van de huidige miln van Pap Landaard thans alhier dienend operationeel ingezet geweest op Java en op Sumatra (1949). Het oordeel was onverdeeld gunstig tot bij het enthousiaste af. In geen enkel opzicht waren deze Pap Miln de mindere van welke landaard van het voormalige KNIL dan ook.'¹²⁵

De ervaringen van het Papoeaoptreden in Indië en op Nieuw-Guinea waren volgens beide heren blijkbaar dusdanig dat zij zelfs voor de beste 'landaarden' niet onder deden.

Desalniettemin bleef het aantal Papoeasoldaten tot 1955 beperkt. Na de opheffing van het eerder beschreven Corps Infanterie XX, bleef een deel van de Papoea militairen onder leiding van het nieuw opgerichte Landmacht Nieuw-Guinea (LNG) dienen in de 1^e tirailleurscompagnie. Deze compagnie telde bij opheffing in 1955 slechts 125 man.¹²⁶

Een voortrekker van het concretiseren van de 'bruikbaarheid' van de Papoea als soldaat was Commandant van de Landmacht Nieuw-Guinea, F. W. J. M. Peters, die sinds begin 1950 aandrong op een klein, maar etnisch homogeen Papoeakorps. In zijn memorandum 'betreffende de oprichting van nieuwe Papoea-onderdelen', geschreven op 13 januari 1951, zet hij uiteen wat er moet gebeuren om de verdediging van Nieuw-Guinea op pijl te houden. Opmerkelijk is dat zowel de quotes van Korinth als Schotman in zijn memo bijna letterlijk terugkomen. Peters ziet een duidelijke taak voor de Papoea weggelegd bij het opsporen en tegengaan van Indonesische infiltraties in het binnenland. Want: 'Een openlijk gewapend conflict met Nederland zal de huidige regering met het oog op het buitenland – in

---

¹²³ NL-HaNA, Strijdkrachten in Nederlands-Indië 1941-1957, 2.13.132, inv.nr. 411 [24/11/1950] Aanvullende nota wnd. C.L.N.G. op nota chef staf, opgesteld door O.A.L. Corinth.

¹²⁴ NL-HaNA, Strijdkrachten in Nederlands-Indië 1941-1957, 2.13.132, inv.nr. 411 [24/11/1950] Nota inzake TGM MINUOR opgesteld door A.J. Schotman.

¹²⁵ Ibidem.

¹²⁶ Van Bruggen, 'Vergeet ons niet', 36.

het bijzonder Amerika en Australië – vermoedelijk wel niet aandurven.’¹²⁷

In het memorandum van Peters wordt nadrukkelijk gesteld dat het kader van dit bataljon Europees moet zijn, waarbij ‘Het door Nederland uit te zenden personeel [...] bij voorkeur voor 50 á 60 procent [dient] te bestaan uit ex-KNIL personeel in verband met taal moeilijkheden en andere redenen’¹²⁸ Het is jammer dat Peters niet expliciteert wat deze ‘andere redenen’ zijn, maar het heeft er alle schijn van dat hij een beroep wenst te doen op de KNIL-ervaring wat betreft de omgang met ‘inlandse’ soldaten.

Weerstand uit Den Haag

De combinatie tussen militair zeer waardevol en politiek uiterst gewenst kenmerkt in de eerste jaren na 1949 de toon waarop er door bestuurders en militairen over de Papoeasoldaat wordt gesproken. Zo bepleitte gouverneur Van Waardenburg in juli 1950 al om meer Papoea’s bij het beschermen van Nieuw-Guinea te betrekken. Hij ziet het meeste heil in een ‘zo soepel mogelijke’ overgang waarbij Nederlands KL-personeel deels door ‘autochtone’ soldaten zouden worden vervangen. In een periode van driemaal een half jaar zouden telkens 180 man te Ifar worden opgeleid.¹²⁹ Het feit dat ‘unaniem [...] de militaire waarde der Papua’s bijzonder hoog aangeslagen [wordt]’¹³⁰ geeft Van Waardenbrug voldoende vertrouwen dat er met een dergelijke eenheid weinig kans is op een misstap.

Zijn voorstel wordt afgewezen door minister van Unizaken en Overzeese Rijksdelen J. H. van Maarseveen. In een uitgebreide luchtposttelegram geeft Van Maarseveen te kennen dat de zorgelijke toestand van ’s Rijks financiën, mede door de militaire verplichtingen aan het Atlantisch Pact, het niet toelaat nog meer militairen op te leiden. Bovendien zou een verlieslijdende kolonie tegen het behoud van Nieuw-Guinea kunnen pleiten. In de woorden van Van Maarseveen is: ‘het behoud van de soevereiniteit [sic] over Nw.-Guinea in de binnenlandse politieke partijgroeperingen nog geenszins een communis opinio.’¹³¹ Niet alleen wordt de aanvraag van Van Waardenburg afgewezen, ook wordt hem vriendelijk

---

¹²⁷ NL-HaNA, Strijdkrachten in Nederlands-Indië 1941-1957, 2.13.132, inv.nr. 411 [13/01/1951] Memo betreffende de oprichting van nieuwe Papoea-onderdelen, geschreven door F.W.J.M. Peters.

¹²⁸ Ibidem.

¹²⁹ NL-HaNA, Ministerie van Koloniën, 1945-1963, 2.10.54, inv.nr. 11713 [30/01/1951] Codetelegram van Van Waardenburg aan het Ministerie van Unizaken en Overzeese Rijksdelen.

¹³⁰ Ibidem.

¹³¹ NL-HaNA, Strijdkrachten in Nederlands Nieuw-Guinea, 2.13.115, inv.nr. 280 [12/02/1951] Zeer geheim: Minister van Maarseveen aan de Gouverneur van Nederlands Nieuw-Guinea.

verzocht de ontwerpbegroting van 1951 t.a.v. de Landmacht Nieuw-Guinea terug te brengen van 13.900.000 miljoen gulden naar 10.000.000 gulden.¹³² Nederlandse (politieke) goodwill kon, zo leest de uitleg, gecreëerd worden door een aantrekkelijk kostenplaatje, niet door onbezonnen experimenten.

Desondanks lijken er meer redenen voor afwijzing van een nieuw Papoea-bataljon te zijn. Direct na het ontvangen van het verzoek uit Hollandia, vraagt minister Van Maarseveen zowel Hoofd Afdeling Militaire Zaken W. J. van Gulik als Hoofd Afdeling Nieuw-Guinea Krijger om advies. In het archief is niet het directe antwoord van beide heren opgenomen, maar wel een briefwisseling tussen Krijger en Van Gulik een jaar later, in maart 1952. Hieruit blijkt vooral Krijger fel tegen het idee om Papoea's in dienst te nemen:¹³³

'Noch uit een politiek, noch uit een zakelijk oogpunt is het gewenst om uitbreiding te geven aan de bestaande Papoea-compagnie. De ophijsende werking, welke het verzorgingspeil en betaling van deze compagnie op de verzorging en betaling van andere Papoea-arbeidskrachten heeft en de scheeftrekking van verhoudingen, welke in de Papoeawereld daarvan het gevolg is, dient n.b.m. eerder gekeerd dan uitgebreid.'¹³⁴

Krijger vervolgt:

'Bij de besprekingen, welke in Februari en Maart van dit jaar in Hollandia tussen de Gouverneur en ondergetekende plaats vonden, is dezerzijds gewezen op de hoge kosten van een z.g. Papoeacompanie [...] welke het hoge verzorgingspijl van deze autochtonen [...] met zich meebracht. Dit peil ligt zóver boven het levenspeil van de gemiddelde Papoea, dat capitulatie van de Papoeamilitair in de burgermaatschappij zonder ongunstige reacties welhaast onmogelijk is.'¹³⁵

---

¹³² NL-HaNA, Strijdkrachten in Nederlands Nieuw-Guinea, 2.13.115, inv.nr. 280 [12/02/1951] Zeer geheim: Minister van Maarseveen aan de Gouverneur van Nederlands Nieuw-Guinea.

¹³³ Dit antwoord kon niet aan Van Maarseveen gericht zijn, aangezien hij op 18 november 1951 in functie overleed. Deze brief is gericht aan diens opvolger, L. A. H. Peters, die van 1951-1952 Minister van Unizaken en Overzeese Rijksdelen.

¹³⁴ NL-HaNA, Ministerie van Koloniën, 1945-1963, 2.10.54, inv.nr. 11713 [07/03/1952] NA=3528, Antwoord van de heer Krijger aangaande een vermeerdering van het Papoeabataljon.

¹³⁵ NL-HaNA, Ministerie van Koloniën, 1945-1963, 2.10.54, inv.nr. 11713 [07/03/1952] NA=3528, Antwoord van de heer Krijger op het verzoek van minister Maarseveen

Het antwoord van Van Gulik is genuanceerd, maar geeft Krijger gelijk op het onderwerp bezoldiging. Gelijkheid in betaling tussen Europeaan en Papoea is bijzonder ongewenst.¹³⁶

Waarschijnlijk berust Krijgers bevinding op het kleine aantal Papoeasoldaten dat na de soevereiniteitsoverdracht zich nog in Nederlandse dienst bevond, en qua salariëring gelijk stond aan de Europese militairen. Hier wordt later op teruggekomen. Wat belangrijker is, is dat zowel Krijger als Van Gulik zwaar tillen aan de sociale consequentie van een dergelijke Papoea-dienstneming. De vraag of het aanmonsteren van nieuwe Papoearekruten een 'verstandige' financiële keuze is lijkt vanaf 1952 een steeds prominentere rol te spelen.

Bezoldiging, rassendiscriminatie en sociale ontwrichting

Het 'probleem van inheemse bezoldiging' had zich al eerder voorgedaan, tijdens de oprichting van het Papoeabataljon in 1944. Het kader van het KNIL, met Van Eechoud voorop, beklaagde zich meermaals over de, in hun ogen, over het paard getilde Papoea's die zich door een veel te ruim salaris niet wisten te gedragen. Dit 'trauma' echode lang na. In 1958 schrijft het Bureau Inlichtingen van de Marinestaf dat bij de eerste geruchten van het opnieuw openstellen van het Papoeabataljon in Hollandia binnen de kortste keren 300 Papoea's bereid waren tot dienstneming. Volgens de auteur heeft 'Zonder twijfel [...] bij de Papoea, die zeer goed weet waar Abraham de mosterd haalt, de begeerte naar een even hoge bezoldiging als innertijd de soldaten van het voormalige KL-Papoea-bataljon ontvingen, een rol gespeeld.'¹³⁷ Zelfs de Raad van Staten vind het in januari 1961 (slechts maanden voor de officiële oprichting van het PVK) nodig te vermelden dat, met betrekking tot de Papoea-leden, niet 'dezelfde fout [dient te worden gemaakt] als geschied is met de toenmalige leden van het Papoea-bataljon'¹³⁸.

Saillant detail: geen van de bronnen erkent dat een hoge bezoldiging ten tijde van de Tweede Wereldoorlog (en kort daarna) voor het (KNIL)personeel in Australië en Papoea Nieuw-Guinea eerder regel was dan uitzondering. Lou de Jong beschrijft in het elfde deel van

---

¹³⁶ NL-HaNA, Ministerie van Koloniën, 1945-1963, 2.10.54, inv.nr. 11713 [13/03/1952] Afdeling militaire zaken: brief van Hoofd afdeling Militaire Zaken W. J. van Gulik aan Minister van Unizaken en Overzeese Rijksdelen en de Heer Krijger.

¹³⁷ NL-HaNA, Strijdkrachten in Nederlands-Indië 1941-1957, 2.13.132, inv.nr 1331 [20/09/1958] Geheim rapport van het Bureau Inlichtingen van de Marinestaf: politiek overzicht.

¹³⁸ NL-HaNA, Strijdkrachten in Nederlands Nieuw-Guinea, 2.13.115, inv.nr. 1334 [02/02/1961] Nota ministerie van Defensie: ontwerpbesluit instelling Papoea-Vrijwilligerskorps.

Het Koninkrijk dat Nederlandse militairen ‘uitgesproken ruim in hun geldmiddelen zaten’¹³⁹, waardoor het militair personeel zich in dure wijken te buiten kon gaan aan luxe etentjes en sterke drank. Van Eechoud wist dat maar al te goed: zijn salaris lag comfortabel hoog op f 1070 (omgerekend € 10.470) per maand. Dat leverde soms markante situaties op. Waar, door olierantsoenering, de Australische minister van *External Affairs* op zondag in een autootje met gascarburator rondreed, permitteerde het Nederlandse personeel zich vaak een luxe bolide met chauffeur, aldus Kolonel J. J. Honig.¹⁴⁰ Ook aan Nederlandse kant was de bescheidenheid ver te zoeken.

Uit alles blijkt dat zowel Den Haag als Hollandia weinig raad weten met het vraagstuk van bezoldiging. Verschillende bronnen benadrukken de urgentie van dit probleem, maar slechts weinigen dragen een oplossing aan. Zo legt Kapitein M. A. van Spronsen aan de directeur personeel van het ministerie van Oorlog het dilemma voor, dat volgens hem ten grondslag ligt aan het bezoldigingsprobleem: “Op objectieve gronden is het aan geen twijfel onderhevig, dat de bezoldiging voor deze militairen [militairen van niet-Europese landaard] lager zou moeten zijn dan die van de uitgezonden (Nederlandse) militair.”¹⁴¹ Deze retoriek strookte met het, op Nieuw-Guinea, gangbare idee dat de behoeften van een ‘inlander’ veel lager zouden liggen dan die van een Europeaan.¹⁴² Een te hoog salarisniveau zou de Papoea ‘sociaal ontwrichten’¹⁴³ stelt Van Sponseren. In zijn retoriek verschillen zijn argumenten niet veel met die van Van Eechoud. Toch leek een simpele verlaging van het salarispeil voor Van Spronsen niet voor de hand. Een patstelling die voortkwam uit de wens niet meer geassocieerd te worden met het racistische beleid dat in Nederlands-Indië de boventoon had gevoerd:

---

¹³⁹ L. de Jong, *Het Koninkrijk der Nederlanden in de Tweede Wereldoorlog. 11c, Nederlands-Indië*. (Leiden, 1986) 110.

¹⁴⁰ De Jong, *Koninkrijk*, 111.

¹⁴¹ Nationaal Archief, Den Haag, Ministerie van Defensie: gewoon en geheim verbaalarchief en daarbij opgelegde bescheiden, nummer toegang 2.13.151, inventarisnummer 6196 [11/05/1951] Brief van Kapitein der Militaire administratie M. A. van Spronsen aan het ministerie van Oorlog, onderwerp: bezoldiging niet-Europese militairen in Nieuw-Guinea.

¹⁴² Het idee dat de ‘inlander’, ‘inheemse’ of ‘autochtoon’ een lagere levensstandaard had dan de Europeaan was wijdverbreid binnen het Nederlandse koloniale bestuur, maar kreeg in Nieuw-Guinea een extra lading door het primitieve karakter van de Papoea. Zo schrijft P.E. Winkler in zijn publicatie *Nederlands Nieuw-Guinea: Een nieuw stamland voor ons volk* (1936) dat de ‘inlander’ gemakkelijk van een paar cent per dag rond kan komen, terwijl dit voor de Europeaan haast onmogelijk is.

¹⁴³ NL-HaNA, Ministerie van Defensie: gewoon en geheim verbaalarchief, 2.12.151, inv.nr. 6196, Brief van Kapitein Spronsen.

‘Het K.N.I.L. kende vanouds [...] een verschil in betaling tussen de lage Europese en niet-Europese militairen. [...] Ten gevolge van politieke druk is gedurende de oorlog in Australië de eerste stap gedaan in de richting van volledige gelijkstelling van de betaling der beide groepen door de criteria “Europeaan en niet-Europeaan” te vervangen door “uitgezonden en niet-uitgezonden kracht”. Ook dit bleek na de oorlog ten gevolge van politieke omstandigheden geen houdbaar standpunt, zodat [...] noodgedwongen moest worden overgegaan tot volledige gelijkstelling in betaling van de niet-Europese militairen met die, van Europese afkomst. Bezien in het licht van het vorenstaande is de vraag wellicht gerechtvaardigd, dat doorvoering van het principieel juiste standpunt, d.i. verschil in betaling tussen de beide groepen, voor de Papoea-organisaties aanleiding zal kunnen zijn Nederland te verwijten, dat het op Nieuw-Guinea de oude koloniale politiek weer opvat.’¹⁴⁴

Er moest, zo leest de aantekening, geen twijfel over bestaan dat de Nederlanders de ‘oude koloniale politiek’ achter zich hadden gelaten, maar een goede formulering voor het gewenste bezoldigingsverschil leek niet voor handen. Het bestuurlijke en militaire kader kon het verschil in loon niet goed uitleggen, juist nu het ook op internationaal gebied wilden laten zien dat de kolonie Nieuw-Guinea geen herhaling was van Indië. Hiervoor waarschuwt ook V. E. Korn als hij stelt dat discriminatie op grond van ras de ‘stemming in Nieuw-Guinea nog wel eens zou kunnen bederven’¹⁴⁵, en opmerkt dat een sterke Europese overkapping met beperkte doorgroeimogelijkheden voor de autochtone Papoea een ‘herhaling van de bekende misstand uit het oude Nederlands-Indië’¹⁴⁶ betekent.

Het scheeftrekkende effect van een gelijkwaardige salariëring, in de woorden van Van Spronsen een ‘sociale ontwrichting’, leidde in Nederland tot schrik. Dat blijkt ook uit de reactie van Krijger. Voor hem is de oplossing het ontwikkelen van een militia die door het ongeregelde en onprofessionele karakter de kosten kan drukken.¹⁴⁷ Hoewel W. J. van Gulik, hoofd afdeling Militaire Zaken, ‘in beginsel de [het] denkbeeld van de Heer Krijger juist

---

¹⁴⁴ NL-HaNA, Ministerie van Defensie: gewoon en geheim verbaalarchief, 2.12.151, inv.nr. 6196, Brief van Kapitein Spronsen.

¹⁴⁵ Korn, ‘Nieuw-Guinea’, 405.

¹⁴⁶ Ibidem, 406.

¹⁴⁷ NL-HaNA, Ministerie van Koloniën, 1945-1963, 2.10.54, inv.nr. 11713 [07/03/1952] NA=3528, Antwoord van de heer Krijger aangaande een vermeerdering van het Papoeabataljon.

[acht]'¹⁴⁸, en de hoge salarissen als contraproductief beschouwd, lijkt ook hij zich bewust te zijn van het veranderende wereldtoneel: 'Aangetekend wordt echter, dat men internationaal gedurende den afgelopen oorlog en vervolgens daarna, in den krijgsmachten op grond van politieke overwegingen de rasdiscriminatie [sic] heeft laten vallen.'¹⁴⁹ Dat buurland Australië ook geen onderscheid in betaling zweert te maken bij het *Papua and New Guinea Volunteer Rifles* (P.N.G.V.R), geeft volgens Van Gulik stof tot nadenken. Niet in de laatste plaats omdat het gelijkheidsbewustzijn van veel niet-Europese soldaten flink is aangewakkerd. 'Wij strijden tezamen schouder aan schouder tegen dezelfde vijand en ik laat mij niet goedkoper doodschieten dan een blanke'¹⁵⁰, is volgens Van Gulik het credo van de 'gekleurde rassen'. De minister is gewaarschuwd.

Het is opvallend hoe vaak er in de verscheidende memo's en beleidstukken wordt gesproken over het vermijden van welke schijn van rassendiscriminatie dan ook. Nederlandse bestuurders en officieren lijken zich terdege bewust van te zijn dat het Nederland zwaar aangerekend zal worden als de funderingen van Nieuw-Guinea op racistische overtuigingen zouden worden gebouwd. Deze 'vlucht van Indië' strookt met de bevindingen van historicus B. Stol, die in zijn proefschrift aantoonde dat bestuurders in de vroege jaren '50 in Nederlands Nieuw-Guinea sterker met het Indische verleden braken dan tot nu toe in de literatuur wordt toegegeven. De tweede kolonisatie van Melanesië kan niet één op één als opvolger van Nederlands-Indië worden gezien.¹⁵¹ Dat Stol dit vooral toeschrijft aan het bestuurlijke inzicht van Van Baal is juist, maar het lijkt een trend die onder Van Waardenburg zijn intrede deed.

Desalniettemin wordt er zelden hard gestreden voor een principiële gelijktrekking van het salarisspeil. Zo ziet kolonel Peters bijvoorbeeld wél dat door een scheve salarisschaal 'het gevoel van rassendiscriminatie [...] bij deze Papoea's [zal] blijven bestaan en bij de minste of geringste aangelegenheid naar voren [kan] komen'¹⁵², maar geeft hij de voorkeur

---

¹⁴⁸ NL-HaNA, Ministerie van Koloniën, 1945-1963, 2.10.54, inv.nr. 11713 [13/03/1952] Afdeling militaire zaken: brief van Hoofd afdeling Militaire Zaken W. J. van Gulik aan Minister van Unizaken en Overzeese Rijksdelen en de Heer Krijger.

¹⁴⁹ Ibidem.

¹⁵⁰ NL-HaNA, Ministerie van Koloniën, 1945-1963, 2.10.54, inv.nr. 11713 [03/04/1952] Brief van de heer Van Gulik aan Minister van Unizaken en Overzeese Rijksdelen aangaande de versterking van de Papoea-compagnie van de Landmacht Nw.Guinea.

¹⁵¹ Stol, *'Koloniale mogendheid'*, 77-79.

¹⁵² NL-HaNA, Inventaris Strijdkrachten Nederlands-Indië, 1941- 1957, 2.13.132, inv.nr: 169 [04/08/1952] Memorandum betreffende de inschakeling van Papoea's als militairen met kort dienstverband bij de landmacht Nieuw-Guinea.

aan het oprichten van plaatselijke ‘territoriale eenheden’, die buiten de Landmacht Nieuw-Guinea opereren, zodat ze een salaris kunnen ontvangen dat past bij hun ‘plaatselijke omstandigheden’¹⁵³. Gelijikstelling van loon lijkt een brug te ver.

De geboren verkenner: etnische kenmerken van de Papoea

Het was niet gemakkelijk met de erfenis van het voormalige Nederlands-Indië te breken. ‘Oud-koloniale’ en ‘nieuw-koloniale’ denkbeelden zweefden door elkaar heen en zorgden voor verwarring. In dit licht lijkt het interessant om kort te belichten *hoe* de Papoeasoldaat in de beginjaren ’50 in Nederlandse documenten werd gepresenteerd. Dit omdat de ‘schaduw’ van het KNIL soms duidelijk, soms onduidelijk en soms niet over de LNG wordt getrokken, óók in de geraadpleegde bronnen. Het gebruik van ‘martiale rassen’ was binnen het KNIL bijvoorbeeld een bekend begrip, waarbij er veelvuldig gerekruteerd werd onder Ambonese en Menadonese soldaten.¹⁵⁴ Toch zien weinig historici, terecht, de aanmonstering en rekrutering van Papoeamilitairen als een voortzetting van het KNIL-beleid.¹⁵⁵ De Landmacht Nieuw-Guinea was niet op zoek naar een kleine eenheid met ‘inheemse’ elitesoldaten, maar een goedkoop alternatief voor de Nederlandse collega’s. Ook in de archiefstukken ontbreken verwijzingen naar bepaalde stammen, gebieden of leefwijzen van Papoea’s die in het voordeel van militaire dienst zouden kunnen werken. Weliswaar wordt er in het memorandum van kolonel Peters aangeduid dat de rekruten vooral uit het eiland Biak, de streek rond het Sentani-meer en het gebied rond de Wisselmeren moesten komen, maar de reden hiervoor is het ‘ontwikkelingsniveau’ (met andere woorden het kunnen lezen en schrijven), niet de genetische of culturele bereidwilligheid om te vechten.¹⁵⁶

---

¹⁵³ NL-HaNA, Inventaris Strijdkrachten Nederlands-Indië, 1941- 1957, 2.13.132, inv.nr: 169 [04/08/1952] Memorandum betreffende de inschakeling van Papoea’s als militairen met kort dienstverband bij de landmacht Nieuw-Guinea.

¹⁵⁴ Het meest uitgebreide werk hierover is zonder twijfel de publicatie *Nationalists, Soldiers and Seperatists* van R. Chauvel, maar ook F. Steijlen en J. A. A. de Moor hebben veelvuldig over de rekrutering van Molukse soldaten geschreven.

¹⁵⁵ Auteur Casper van Bruggen beschrijft in zijn publicatie duidelijk dat het PVK (en voorlopers daarvan) braken met de KNIL-traditie van de rekrutering van ‘martiale rassen’. Expliciet schrijft hij zelfs dat het PVK géén koloniaal leger was. Auteur Tristan Moss beschrijft weliswaar het Australische PIR, maar ziet ook hier geen reden om aan te nemen dat er een directe link te leggen is met de vooroorlogse rekruteringstechnieken van het Australische leger en de situatie na 1945.

¹⁵⁶ NL-HaNA, Inventaris Strijdkrachten Nederlands-Indië, 1941- 1957, 2.13.132, inv.nr. 169 [04/08/1952] Memorandum betreffende de inschakeling van Papoea’s als militairen.

Dat gezegd hebbende moet er geconcludeerd worden dat het rekruteren van Papoeasoldaten niet gelijkgetrokken kan worden met de aanmelding van, bijvoorbeeld, Nederlandse militairen. Daarvoor was het verschil 'Europeaan – Papoea' te groot. Zoals Tristan Moss aangaf lijkt de rekrutering in Australisch Nieuw-Guinea niet op het 'traditionele' model van *'ethnic soldiering'*, maar worden de raciale verschillen tussen Europeaan en Papoea zo duidelijk door het Australische kader benadrukt dat dit niet genegeerd kan worden.¹⁵⁷ Het eerdergenoemde *Pacific Islands Regiment* diende voor vele Nederlandse militairen en bestuurders op Nieuw-Guinea als voorbeeld. Moss beschrijft dit regiment als *'hierarchical, based on racial ideas of Papua New Guinean inferiority, and constructed largely in Australia's interests'*¹⁵⁸. Ook de Nederlandse casus lijkt hier niet ver van af te zitten. De Papoea's zijn in de ogen van Nederlandse bronnen vooral bruikbaar om hun verkennende kwaliteiten, die door een opvoeding in de jungle uitermate goed zijn ontwikkeld. Aangeboren eigenschappen worden vaak genoemd, waarbij er meermaals gebruik gemaakt wordt van de term 'geboren verkenners'¹⁵⁹, met een 'merkwaardig [goed] oorzintuig'¹⁶⁰, die door zijn 'uitgesproken vrijheidszin [...] van huis uit geneigd [is] een infiltratie van vreemden als een aanval op zijn grondgebied te beschouwen.'¹⁶¹ Volgens anderen is de Papoea bij uitstek geschikt voor de *beveiliging* van binnenlandse exploratietochten.¹⁶² Gouverneur J. van Baal schrijft in een memorandum over het oprichten van een Papoea-bewakingscorps in december 1957 dat de Papoea:

'de jungle soldaat bij uitnemendheid [is]. Zodra het er werkelijk op aankomt, is het zaak van gezond verstand hem voor die taak in te zetten en daarvoor zal hij dan ook bij voorbaat getraind moeten worden.'¹⁶³

De Marine, die in 1955 de militaire verdedigingstaak van Nieuw-Guinea van de Landmacht overnam, ziet ook enkel heil in een simpele en eenvoudige taak voor Papoeamilitairen. Chef van de Marinestaf A. de Booy schrijft dat een "eenvoudige Papoea met lokale kennis die zich

---

¹⁵⁷ Moss, *Guarding the periphery*, 25.

¹⁵⁸ *ibidem*, 15.

¹⁵⁹ NL-HaNA, Inventaris Strijdkrachten Nederlands-Indië, 1941- 1957, 2.13.132, inv.nr. 169 [24/11/1950] Aanvullende nota, geschreven door O. A. L. Korinth.

¹⁶⁰ NL-HaNA, Inventaris Strijdkrachten Nederlands-Indië, 1941- 1957, 2.13.132, inv.nr: 169 [04/08/1952] Memorandum betreffende de inschakeling van Papoea's als militairen.

¹⁶¹ *Ibidem*.

¹⁶² NL-HaNA, Inventaris Strijdkrachten Nederlands-Indië, 1941- 1957, 2.13.132, inv.nr: 169 [30/01/1951] Brief van de Gouverneur van Nieuw-Guinea aan M.I.N.U.O.R.

¹⁶³ Nationaal Archief, Den Haag, Ministerie van Marine, collectie Nederlands Nieuw-Guinea, nummer toegang 2.12.50, inventarisnummer 79 [03/12/1957] Vertrouwelijk: Memorandum voor het Papoea-bewakingscorps.

in de rimboe kan oriënteren”¹⁶⁴ voor de Marine van gepaste waarde kan zijn, toch om ‘duidelijke redenen’¹⁶⁵ geen deel kan uitmaken van het Korps Mariniers. In dit opzicht lijkt er voor de Papoea toch een vrij specifieke rol weggelegd: die van gids en ondersteunend personeel. Een bijzonder lage inschaling vergeleken met de militaire kwaliteiten waar de Papoea door (veelal) dezelfde bronnen wordt geprezen. Dat de soldaten van het PVK uiteindelijk in de laatste dagen van het Nederlandse Bestuur een uitzonderlijke militaire prestatie zouden neerzetten, lijkt gezien deze informatie welhaast onmogelijk.

Tot een daadwerkelijke oprichting van een nieuw Papoeakorps is het in de jaren 1950-1957 niet gekomen. De meningen tussen bestuur in NNG en Den Haag waren te sterk verdeeld, niet in de laatste plaats omdat er geen goede oplossing werd gevonden voor het financiële vraagstuk. Maar de geest was uit de fles. Het idee om Papoeasoldaten in te schakelen voor de verdediging van NNG bleef op de achtergrond spelen en werd weer besproken in 1957. De relatie met Indonesië verslechtert zienderogen, hetgeen op 5 december zijn climax vindt tijdens ‘zwarte Sinterklaas’: de uitwijzing van alle Nederlandse staatsburgers uit Indonesië.¹⁶⁶ De oploeiende vijandigheden werken als katalysator voor de defensieplannen, hetgeen uiteindelijk zal leiden tot de oprichting van een Papoeakorps. Dat korps ziet begin 1960 het levenslicht, amper twee jaar voor de definitieve opheffing van de kolonie.

---

¹⁶⁴ NL-HaNA, Ministerie van Marine, 2.12.50, inv.nr. 79 [27/10/1955] Zeer geheim: Invoeren dienstplicht in Nederlands Nieuw Guinea.

¹⁶⁵ Ibidem.

¹⁶⁶ U. Bosma, ‘Nederlands Nieuw-Guinea en de late *empire builders*.’, 3.

Hoofdstuk 4

De oprichting van het Papoea Vrijwilligers Korps, 1957-1962

Veranderend klimaat: Nederland en de verschuivende internationale orde

De kloof tussen Nederland en Indonesië werd in de tweede helft van de jaren '50 steeds evidentier. De Nieuw-Guinea conferentie mislukte en de Nederlandse Indonesische Unie, die nog voor enige garantie tot overleg stond, werd in 1956 unilateraal door Indonesië opgezegd. Indonesië leek agressiever en een samenwerking met het Communistische blok niet uit te sluiten.¹⁶⁷

Dat zorgde voor verharding in Den Haag. Zo werd Nieuw-Guinea nog strakker ingelijfd bij het Nederlands grondgebied. Waar Nieuw-Guinea vóór 1956 alleen nog op juridisch en bestuurstechnisch niveau aan Nederland toebehoorde, werd in het najaar van '56 Nieuw-Guinea grondwettelijk onderdeel van het Koninkrijk de Nederlanden.¹⁶⁸ Dat zou de Papoea's laten zien 'bij wie ze hoorden', had minister-president Drees later verklaard. Al lijken politiek-pragmatische overwegingen een even grote rol in de besluitvorming te hebben gespeeld: zo wist ook de rest van de wereld aan wie Nieuw-Guinea toebehoorde.¹⁶⁹

De grondwetswijziging betekende dat Den Haag formeel brak met de 'ijskastpolitiek' die de jaren daarvoor het Nederlandse politieke veld had gedomineerd. In Nieuw-Guinea was er onder Van Baal – sinds zijn aantreden in 1953 – een nieuwe impuls gekomen voor bestuurlijke vooruitgang, waarbij de gouverneur de ontwikkeling van Nieuw-Guinea in een langetermijnperspectief plaatste. Voor Van Baal was bestuurlijke vernieuwing het sleutelbegrip. Daar leek Den Haag echter geen haast mee te hebben. Het inzicht dat de kolonie vernieuwd moest worden kwam traag op gang en tegen de tijd dat het besef in Nederland was neergedaald bleek het *too little too late*.¹⁷⁰

---

¹⁶⁷ J.W. Brouwer, 'De Kwestie Nieuw-Guinea', in *Regeren zonder Rood: het kabinet-De Quay, 1959-1963*. (Amsterdam, 2007), 149-245, aldaar 152-154.

¹⁶⁸ Burgers, *Garuda*, 734.

¹⁶⁹ Stol, *Koloniale mogendheid*, 186.

¹⁷⁰ Zie Vlasblom, *Papoea*, 256. De onverschilligheid waarop Den Haag met de bestuurlijke verantwoordelijkheid van Nieuw-Guinea omging laat zich niet miskennen volgens Vlasblom. Zeker de laatste jaren van het gouverneurschap van Van Baal worden door Vlasblom beschreven als een machtsvacuüm dat bestuurlijk Den Haag onverantwoord lang heeft laten voortbestaan. Daarentegen oogstte Van Baal van de Nederlandse ministers wel kritiek voor zijn 'onrealistisch krappe planning', hetgeen Vlasblom typeert als onredelijke kritiek.

Toch zou de wens om de kolonie tot grotere hoogte te brengen na 1956 een steeds sterkere rol gaan spelen. Nederlandse bestuurders gokte erop dat een ‘vlucht naar voren’ geforceerd kon worden door snellere en radicalere hervormingen. Zowel in Den Haag als in Hollandia gloorde de hoop dat het (neo)koloniale bestel door het verzorgen van goed bestuur zou kunnen voortbestaan. Door de restanten van koloniaal Europa gonsde het optimisme dat het systeem *an sich* niet veranderd hoefde te worden, maar dat veranderingen van binnenuit ook mogelijk waren. Daarmee zat Nederland op een lijn met landen zoals Frankrijk en Portugal. Geen rancuneuze en verbitterde Nederlandse houding dus, maar een bewuste keuze om mee te gaan met de geest van de tijd.¹⁷¹

In Hollandia had gouverneur Van Baal op 30 maart 1958 plaatsgemaakt voor P.J. Platteel. Platteel had evenals Van Baal ervaring opgedaan in het vooroorlogse Indië, maar was veel minder dan zijn voorganger bekend met het eiland. Zijn inwerkperiode speelde zich, in de woorden van Vlasblom, af binnen een ‘gouvernement in gisting’.¹⁷² Steden, scholen en infrastructuur werden uit de grond gestampt, het onderwijs voor de Papoea’s uitgebreid en het binnenland werd stukje bij beetje opengelegd.¹⁷³ Ook het ‘eigen’ Papoeakorps begon steeds vastere vormen aan te nemen, en zag onder Platteel het levenslicht.

Bewakingscorps, Bataljon of Legioen: Hollandia maakt haast

Op Nieuw-Guinea bleef zowel in militaire als bestuurlijke kringen de wens om Papoea’s te rekruteren voor militaire diensten groot, en won in de tweede helft van 1950 steeds meer aanhang. Dat werd onder meer versterkt door het reisverslag van Commandant der Mariniers Kolonel J.J. Honig, die in 1956 op aandringen van gouverneur Van Baal een werkbezoek aflegde aan het Australische PIR. Een verslag dat zowel in Hollandia als in Den Haag in goede aarde viel. Met gepaste bewondering schrijft Honig over praktische zaken,

---

¹⁷¹ Ook hier komt de traumethese slecht uit de verf. Zie bijvoorbeeld Stol, *Koloniale mogendheid*, 174, Kuitenbrouwer, ‘Beyond the ‘Trauma of Decolonisation’, 308-309 of Stol, ‘De enige zekere bondgenoot. Nederland, Frankrijk en de zwanenzang van het Europees Kolonialisme.’ In *Tijdschrift voor Geschiedenis*, 122:1 (2009), 18-33, 19-21.

¹⁷² Vlasblom, *Papoea*, 258.

¹⁷³ Van Baal, *Ontglipt verleden*, 452-454.

zoals salariëring, lengte van het dienstverband en de bewapening, maar ook de sterke korpsgeest, opmerkelijk goed gedisciplineerde soldaten en de Europese enkadrering.¹⁷⁴

Minister van Overzeese Rijksdelen C. Staf rapporteert in januari 1957 aan gouverneur Van Baal ‘met belangstelling kennis te hebben genomen van het reisverslag van Kolonel Honig’.¹⁷⁵ Dat lijkt schot in de zaak brengen, want nog geen twee weken na diens positieve antwoord op Van Baal komt de Koninklijke Marine met een conceptvoorstel voor de instelling van wat op dat moment nog het ‘Bewakingscorps Nederlands Nieuw-Guinea’ zou moeten gaan heten. Dit was de eerste ‘echte’ opzet voor het ontwikkelen van een homogeen Papoeakorps sinds het initiatief van Van Eechoud in 1944.¹⁷⁶ De voorlopige aantekening geeft de voorkeur aan het ‘opleiden van inheemsen tot een afzonderlijke eenheid die zoveel mogelijk zelfstandig wordt gebruikt’¹⁷⁷, alsook het opleiden van beroepssoldaten, zodat men niet ‘alleen maar opleidt en weer naar huis stuurt’¹⁷⁸.

Maar op welke ervaring moest een dergelijk korps gebouwd worden? Volgens Casper van Bruggen was de blauwdruk van het PVK – de uiteindelijke naam van het Papoeakorps – geheel afgekeken van het PIR.¹⁷⁹ De Australische collega’s hadden immers sinds 1951 een homogeen Papoeakorps, het wiel opnieuw uitvinden leek onlogisch. Toch laten de bronnen zien dat er óók op de Indische ervaring werd voortgebouwd. Zo spreekt het conceptvoorstel van de Marine van het volgende:

‘Gebaseerd op de doelstelling en aangepast aan Volksaard, klimaat en terrein moet dan worden bepaald de organisatie en bewapening [...]. Hierbij kunnen de

---

¹⁷⁴ NL-HaNA, Strijdkrachten in Nederlands-Indië 1941-1957, 2.13.132, inv.nr. 1331 [26/10/1956] Reisverslag van J.J. Honing naar het PIR, ‘rapportbevindingen’.

¹⁷⁵ NL-HaNA, Ministerie van Marine, 2.12.50, inv.nr. 79 [30/01/1959] Vertrouwelijk schrijven van de minister van Overzeese Rijksdelen aan Platteel naar aanleiding van het Reisverslag van J.J. Honig.

¹⁷⁶ Van Baal zou wel nog een paar maanden geduld moeten hebben voordat de minister van Zaken Overzee daadwerkelijk tot actie over ging: in december 1957 stuurt Van Baal opnieuw een kort memorandum betreffende een ‘Papoea bewakingskorps’, waarbij hij de minister er nogmaals van op de hoogte stelt dat er “mijnerzijds in overleg en samenwerking met uw Ministerie reeds drie jaren lang pogingen in het werk gesteld worden om tot een eigen Papoea-bewakingskorps te komen”. De langdradige en bovenal onduidelijke besluitvorming in Den Haag zat hem blijkbaar dwars. Zie: NL-HaNA, Ministerie van Marine, 2.12.50, inv.nr. 79 [3/12/1957] Van Baal: ‘Een memorandum over het Papoea Vrijwilligerskorps’.

¹⁷⁷ NL-HaNA, Strijdkrachten in Nederlands-Indië 1941-1957, 2.13.132, inv.nr 1331 [16/02/1957] Confidentieel rapport van A.M. Valkenburg aan de commandant der Korps Mariniers ‘conceptvoorstel instelling bewakingskorps Ned. Nieuw-Guinea.

¹⁷⁸ Ibidem.

¹⁷⁹ Van Bruggen, ‘*Vergeet ons niet*’, 41-45.

ervaringen met vooroorlogse inheemse troepen van veel nut zijn, evenals de wijze waarop de Australiërs dit hebben opgelost.¹⁸⁰

Geheel in lijn met eerdere documenten wordt er ook hier geappelleerd aan ex-KNIL-militairen, die als instructeurs het Papoeabataljon zouden moeten opstarten, aangezien "officieren der Mariniers nooit gewend waren met inheemse troepen om te gaan"¹⁸¹.

Van Baal had maar weinig op met het hergebruiken van de Indië-ervaring. Er was volgens hem grote haast om door te pakken met de oprichting van een bewakingskorps¹⁸², maar niet tegen elke prijs. En hoewel hij zeer goed mee kon gaan in de scheiding van Europees en Papoeapersoneel ('Het dient een corps te blijven op Nieuw-Guinea niveau'¹⁸³) mocht het nieuw te vormen korps niet uitgroeien tot een soort K.N.I.L..¹⁸⁴ Voor Van Baal was de 'schaduw van Indië' eerder een belemmering dan een hulpmiddel, ook op militair gebied.¹⁸⁵

Toch bleek voor veel Nederlandse bestuurders de Indische ervaring met een 'inheemse leger' een ankerpunt voor de organisatie van de Papoeasoldaat. De voorkeur voor ex-KNIL-militairen als enkadrering werd vanuit Nederland sterk aangemoedigd.¹⁸⁶ Zo blijft de minister van Marine aandringen op een Europees kader waar bij voorkeur ex-KNIL'ers de dienst uit maken.¹⁸⁷ Twee maanden later brengt een gezamenlijke adviescommissie van het ministerie van Zaken Overzee¹⁸⁸ en het ministerie van Marine een advies uit over het ontwerp van een 'Papoea vrijwilligerskorps', waarbij wederom duidelijk wordt teruggegrepen op militaire Indië-ervaring. De commissieleden zijn unaniem van oordeel dat: 'Er resteert [...] te komen tot een regionaal vrijwilligerskorps, op gelijke basis als de

---

¹⁸⁰ NL-HaNA, Strijdkrachten in Nederlands-Indië 1941-1957, 2.13.132, inv.nr 1331 [16/02/1957] Confidentieel rapport van A.M. Valkenburg aan de commandant der Korps Mariniers 'conceptvoorstel instelling bewakingskorps Ned. Nieuw-Guinea.

¹⁸¹ Ibidem.

¹⁸² Van Baal geeft in meerdere berichten aan dat het hoog tijd wordt door te pakken met de oprichting van een Papoea-bewakingskorps. Dat begint in de eerste helft van 1957, en zal tot het einde van zijn ambtstermijn in 1958 aanhouden. NL-HaNA, Strijdkrachten in Nederlands-Indië 1941-1957, 2.13.132, inv.nr 1331 [24/06/1958] Codebericht van gouverneur Van Beel aan het departement overzeese zaken.

¹⁸³ . NL-HaNA, Ministerie van Marine, 2.12.50, inv.nr. 79 [3/12/1957] Van Baal: 'Een memorandum over het Papoea Vrijwilligerskorps'.

¹⁸⁴ Ibidem.

¹⁸⁵ Stol, *'Koloniale mogendheid'*, 77.

¹⁸⁶ NL-HaNA, Ministerie van Marine, 2.12.50, inv.nr. 79 [z.d.] 'Memorandum betreffende een Papoea bewakingskorps' zonder auteur.

¹⁸⁷ NL-HaNA, Strijdkrachten in Nederlands-Indië 1941-1957, 2.13.132, inv.nr. 1331 (10/09/1958] Notulen hoofdvergadering.

¹⁸⁸ Bij het aantreden van het kabinet Beel-II verandert het ministerie van Uniezaken en Overzeese Rijksdelen in het ministerie van Zaken Overzee.

vrijwilligerscorpsen in het voormalige Ned. Indië.’¹⁸⁹ Daarbij greep de commissie terug op het korps *Barisan Tjakra Madoera*: een hulpkorps bestaande uit Madoerese soldaten dat in de periode 1831-1949 onder het KNIL vooral op Bali, Borneo en Atjeh had gevochten.¹⁹⁰ Huurlingen die goedkoop en geheel vrijblijvend in dienst genomen konden worden, voor Den Haag leek het een ideale oplossing.

Pas medio 1959 lijkt Den Haag gehoor te geven aan de wens van Hollandia om geen ex-KNIL-officieren te mobiliseren als kader. Evenals Van Baal had gouverneur Platteel vanaf het begin van zijn ambtsperiode duidelijk gemaakt dat er geen beroep gedaan moest worden op de oude koloniale garde.¹⁹¹ Van Bruggen suggereert in *‘Verget ons niet’* dat Platteel bang was voor ‘koloniale invloeden’ binnen het nieuwe korps.¹⁹² Een geheim schrijven van de Commandant der Zeemacht in Nederlands Nieuw-Guinea A. M. Valkenburg aan minister Staf lijkt dit te bevestigen:

‘Verder is daar de kwestie van het gebruik van vroegere KNIL-militairen waartegen Z.E. [Platteel] vele bezwaren heeft. Hoewel de Commandant van het Korps Mariniers bij zijn terugkeer U hierover nader kan inlichten, wordt het duidelijk wanneer hier door mij gesteld wordt dat het in hoofdzaak is gebaseerd op de vrees dat deze oude KNIL-militairen zich niet los zullen kunnen maken van de koloniale instelling die nu eenmaal inherent was aan het voormalige Kon.Ned.Indische Leger.’¹⁹³

Geen traditionele koloniale manier van denken, zo lijkt het credo: in Nieuw-Guinea zou het anders moeten. Bij de landmacht werd hier anders over gedacht: kapitein der Infanterie J.J.M. Antonietti schrijft in november 1959 in de *Militaire spectator* dat men er verstandig

---

¹⁸⁹ NL-HaNA, Strijdkrachten in Nederlands-Indië 1941-1957, 2.13.132, inv.nr. 1331 [10/10/1958] Conceptnota aangaande het Papoea vrijwilligerscorps, verstuurd aan de minister van Zaken Overzee en de minister van Marine.

¹⁹⁰ W. Adriaans en A. Smith, *Oorlog in beeld. Een document in foto's van toen en nu.* (Arnhem, 2015) 22.

¹⁹¹ Dit gebeurt in verschillende documenten, zie bijvoorbeeld NL-HaNA, Strijdkrachten in Nederlands-Indië 1941-1957, 2.13.132, inv.nr. 1332 [03/02/1959] Zeer geheim/persoonlijk schrijven van Platteel aan alle residenten van Nederlands Nieuw-Guinea, ontwerp z.g. Papoea-bataljon. Of NL-HaNA, Strijdkrachten in Nederlands-Indië 1941-1957, 2.13.132, inv.nr. 1332 [3/03/1959] Zeer geheim/persoonlijk schrijven van Platteel aan de minister van Zaken Overzee aangaande het Papoea-vrijwilligerskorps.

¹⁹² Van Bruggen, *‘Verget ons niet’*, 259.

¹⁹³ NL-HaNA, Strijdkrachten in Nederlands-Indië 1941-1957, 2.13.132, inv.nr. 1332 [17/03/1959] Zeer geheim schrijven A.M. Valkenburg aan de minister van Marine.

aan zou doen naast het voormalige KNIL ten nutte te maken, ook lering te nemen van de Belgen in Kongo.¹⁹⁴

De jaren '50 voorbij: Nieuw-Guinea en het 10-tienjarenplan

De ontwikkeling van het korps speelde zich af binnen een snel veranderend wereldtoneel. De Koude Oorlog heerste, wat de relatie tussen Nederland en Indonesië allerm minst ten goede kwam. Ook in Nederland leek de weerstand tegen het behoud van Nieuw-Guinea toe te nemen, vooral onder Nederlandse ondernemers en uit protestants-christelijke hoek.¹⁹⁵ Tegelijk zorgde de tweede regering Ali in Jakarta voor een versterking van het anti-Nederlandse geluid. Ondertussen verscherpte met het aantreden van het kabinet-De Quay in mei 1959 de focus op Nieuw-Guinea. Met een tienjarenplan poogde dit kabinet de bevolking van Nieuw-Guinea rijp te maken voor zelfbestuur. Dat leidde tot een eigen vlag, volkslied en een Nieuw-Guineeraad. De 'Papoeanisering' van de maatschappij op NNG was in volle gang.¹⁹⁶ De bilaterale betrekkingen bereikten een dieptepunt op 17 augustus 1960: unilateraal verbrak Indonesië alle diplomatieke banden met Nederland.¹⁹⁷

Op het gebied van territoriale verdediging deed de regering De-Quay een flinke duit in het zakje. Terwijl Nederland naarstig op zoek was naar bevestiging van internationale steun bij een Indonesische aanval¹⁹⁸, begon de Marine langzamerhand haar troepensterkte in NNG op te voeren. Zo verdubbelde het aantal strijdkrachten op het eiland in 1960 tot 5000 man, en leverde de Hr.Ms. Karel Doorman – tijdens haar zeer omstrede bezoek aan Nieuw-Guinea – twaalf Hawker Hunter straaljagers en twee Alouette helikopters. Zelfs de

---

¹⁹⁴ J.J.M. Antoniotti, 'Ook Papoea's voor de defensie van Nieuw-Guinea!', in: *Militaire Spectator*, 128 (1959), 418-422, aldaar 420.

¹⁹⁵ Burgers, *Garuda*, 733-736.

¹⁹⁶ C. Smit, *De liquidatie van een imperium. Nederland en Indonesië, 1945-1962*. (Amsterdam, 1962), 219-220.

¹⁹⁷ V. Houben, *Van kolonie tot eenheidsstaat. Indonesië in de negentiende en twintigste eeuw*. (Leiden, 1996), 177.

¹⁹⁸ Het 'vodje van Dulles' is hier een uitstekend voorbeeld van. Minister van Buitenlandse Zaken Luns had na veelvuldig overleg met de Amerikaanse minister Dulles een papiertje weten te ontfutselen waarop de Amerikanen hun militaire steun zouden beloven bij een Indonesische aanval op Nieuw-Guinea. Lang is getwijfeld over het bestaan van het document, al wordt tegenwoordig alom aangenomen dat het wel degelijk heeft bestaan. Toch geeft het onofficiële karakter van het document aan dat Amerika (en daarmee veel meer bondgenoten) niet stonden te springen om een militair avontuur in Zuidoost-Azië. Zie Stol, 'Het vodje'.

Landmacht deed haar intrede weer, en stationeerde nabij Hollandia een detachement commando's en een infanteriebataljon.¹⁹⁹

Diezelfde geestdrift zien wij ook in Hollandia. Al op 1 mei 1958, dezelfde dag van zijn aanstelling als gouverneur, nam Platteel contact op met luitenant-kolonel van het Korps Mariniers W.A. van Heuven, om de oprichting van het korps te concretiseren. Beide heren kende elkaar al geruime tijd; zij hadden samen gevangengezeten in een Japans krijgsgevangenkamp en onderhielden contact. Van Heuven, zelf allerm minst een voorstander van het behoud van Nieuw-Guinea²⁰⁰, bleek sinds de beginjaren '50 interesse te hebben in het opzetten van een dergelijk korps. Het zou dan ook van Heuven zijn die het Papoeakorps uiteindelijk zou leiden, onder nadrukkelijke aanbeveling van Platteel.²⁰¹

'Geen verkeerde invloeden in het Korps': de voorwaarde voor een politiek legeronderdeel
Den Haag en Hollandia leken elkaar rond 1960 eindelijk gevonden te hebben. Aan beide kanten van de oceaan beseftte men dat de krijgsmacht op Nieuw-Guinea aangepast moest worden, en dat de hulp van Papoea's niet alleen wenselijk, doch ook noodzakelijk was. Op 26 januari 1959 schrijft minister Helder zijn ambtsgenoot minister Staf van Marine dat: 'Op de meest korte termijn moet worden overgegaan tot het in het leven roepen van een Papoea vrijwilligerscorps [...] [En] Het corps de militaire status [zal] krijgen.'²⁰² Maar, zo blijkt, het 'bijzondere imago van het korps'²⁰³ moest niet vergeten worden: 'Nagegaan zal worden of naast de militaire opleiding aandacht besteed kan worden aan een meer algemene

---

¹⁹⁹ M. Elands en M. Willemsen, 'Meer dan bijna oorlog. Het Nederlandse militaire optreden in Nieuw-Guinea'. In: M. Elands en A. Staarman red., *Afscheid van Nieuw-Guinea: Het Nederlands-Indonesische conflict 1950-1962*. (Bussum, 2003), 109-145, aldaar 115-116.

²⁰⁰ Van Bruggen beschrijft in *'Verget ons niet'* dat Van Heuven het aanhouden van Nieuw-Guinea een 'dwaasheid' vond. In: Van Bruggen, *'Verget ons niet'*, 40.

²⁰¹ NL-HaNA, Strijdkrachten in Nederlands-Indië 1941-1957, 2.13.132, inv.nr. 1332 [9/03/1960] Rapport betreffende de oprichting van een militair Korps, bestaande uit Papoea's in Nederlands-Nieuw-Guinea.

²⁰² NL-HaNA, Ministerie van Marine, 2.12.50, inv.nr. 79 [26/01/1959] Zeer geheim: ontwerpnota over het Papoeabataljon, aan de minister van Marine.

²⁰³ In een nota van toelichting over het Papoea Korps wordt het bijzondere karakter van het korps als volgt omschreven: "Niet alleen wordt immers beoogd de beschikking te krijgen over een militair apparaat met bijzondere capaciteiten voor de verdediging van het betrokken gebiedsdeel, doch ook om door het samenbrengen van jonge Papoea's uit verschillende delen van Nederlands-Nieuw-Guinea de wederzijdse betrokkenheid en onderlinge samenhang der bevolking te vergroten en voorts door het geven van civiele opleidingen de geschiktheid voor het vervullen van burger functies bij te brengen of te verhogen." Zie: NL-HaNA, Ministerie van Marine, 2.12.50, inv.nr. 80 [21/06/1960] Ontwerp algemene maatregel van bestuur tot instelling van een Papoea-vrijwilligers-korps, de minister van Defensie aan de Minister-President.

vorming, waarvan in de burgermaatschappij na afloop van het dienstverband profijt kan worden getrokken.’²⁰⁴

Ondertussen had Platteel in januari 1959 een nota opgesteld die de te verwachten gevolgen voor Nieuw-Guinea had geschetst indien Indonesië besloot militair aan te vallen. Dit loog er niet om. Indonesische troepen zouden weinig tot zeer weinig weerstand kunnen verwachten, waarbij strategisch belangrijke objecten zoals de luchthaven te Hollandia eenvoudig ingenomen konden worden. Volgens Platteel zou dat voor paniek onder Indische Nederlanders zorgen, en was de kans groot dat de Papoea’s zich al moordend en rovend tegen de Europese groep zouden keren.²⁰⁵ Het inschakelen van Papoea’s bij de landverdediging zou voor de gouverneur uitkomst bieden. Zo kon deze vermeende vijandigheid ‘onschadelijk’ gemaakt worden: niet omdat er van de Papoea als soldaat iets uitzonderlijks verwacht mocht worden, maar omdat een ‘positief nationaal besef’²⁰⁶ een veilige samenleving garandeerde.

Platteel antwoordde de beide ministers op 3 maart, en gaf daarbij uitgebreid zijn visie op het Papoeakorps. Het korps is: ‘niet louter een versterking van het militaire potentieel [...] doch in belangrijke mate psychologisch en politiek [gemotiveerd] [...]’.²⁰⁷ Dat de Papoea’s in zijn ogen goed van pas kwamen als ‘verkenners en snipers, of bij het verrichten van opruimacties in het oerwoud’²⁰⁸ stond buiten kijf, maar, zo nuanceert hij, zelfs bij de Australische burens werd er van de ‘autochtone rekruten’ een geringe effectiviteit verwacht, zelfs met ‘zware europese [sic] enkadrering.’²⁰⁹

Ook Van Heuven onderschrijft in zijn nota ‘betreffende de oprichting van een militair korps’ dat er op militair vlak geen grote strategische waarde verwacht moest worden. De Papoea is, volgens hem, vooral geschikt voor de ‘kleine oorlog’, zoals het opzetten van hinderlagen en het opruimen van weerstandsresten. Een strijdvorm ‘waarin de Papoea zich

---

²⁰⁴ NL-HaNA, Ministerie van Marine, 2.12.50, inv.nr. 79 [26/01/1959] Zeer geheim: ontwerpnota over het Papoeabataljon, aan de minister van Marine.

²⁰⁵ Drooglever, *Vrije keuze*, 366.

²⁰⁶ Ibidem, 363-366.

²⁰⁷ NL-HaNA, Strijdkrachten in Nederlands-Indië 1941-1957, 2.13.132, inv.nr. 1332 [3/03/1959] Zeer geheim/persoonlijk schrijven van Platteel aan de minister van Zaken Overzee aangaande het Papoea-vrijwilligerskorps.

²⁰⁸ Ibidem.

²⁰⁹ Ibidem.

van huis uit thuis gevoeld en waartoe zijn natuurlijke aanleg kan worden aangewakkerd en ontwikkeld.’²¹⁰

Tevens schrijft Platteel in een zeer geheim schrijven aan de residenten van Zuid-Nieuw-Guinea, de Geelvinkbaai, West-Nieuw-Guinea, Hollandia en FakFak dat, omdat het korps vooral als propagandamateriaal diende, men met extra aandacht naar de rekrutering moest kijken. ‘Verkeerde elementen’ zouden het korps niet mogen binnendringen, aangezien de schade dan niet te overzien zou zijn.²¹¹ Dit gepolitiseerde karakter van het korps komt maar mondjesmaat in de literatuur terug. Zo schrijft Van Bruggen wél dat bij de aanvang van de rekrutering in 1961 er in sommige ressorten 25 keer zoveel aanmeldingen waren als plaatsen²¹², maar vermeld hij vervolgens alleen de rekruteringscriteria die de Papoea’s te zien kregen. Zo viel in het Maleisische wervingsblaadje te lezen dat men aan vijf criteria moest volden: 1) Goede gezondheid, 2) Lengte boven 1.50 meter, 3) Minstens 16 en hoogstens 20 jaar oud, 4) Minimumopleiding dorpsschool en 5) Ongehuwd.²¹³ Wat Van Bruggen verzuimt te melden, is dat de Nederlandse ambtenaren eenzelfde lijst hadden, die op één belangrijk punt verschilde met de wervingsfolder: punt ‘6) [de rekrut moet] van onbesproken gedrag zijn zowel op crimineel als op politiek gebied.’²¹⁴

De militaire periode zou eveneens het idee van een Papoeanatie moeten bevorderen, zo vond Platteel. In hetzelfde geheim schrijven oppert hij het volgende:

‘De jaarlijks bij een te brengen groep van 100 à 150 vrijwilligers dient uit alle delen van Nieuw-Guinea afkomstig te zijn. Hiermede wordt tevens bereikt, dat Papoea’s uit die delen met elkaar in aanraking komen en er meer het besef van het behoren tot één groot gebiedsdeel wordt bijgebracht.’²¹⁵

Natievorming werd dus ook een doel, en paste naadloos in de Papoeanisering en bestuurlijke ontwikkeling die Den Haag ook voor ogen had. Toch wordt dit argument in de

---

²¹⁰ NL-HaNA, Strijdkrachten in Nederlands-Indië 1941-1957, 2.13.132, inv.nr. 1332 [9/03/1960] Rapport betreffende de oprichting van een militair Korps, bestaande uit Papoea’s in Nederlands-Nieuw-Guinea.

²¹¹ NL-HaNA, Strijdkrachten in Nederlands-Indië 1941-1957, 2.13.132, inv.nr. 1332 [03/02/1959] Zeer geheim/persoonlijk schrijven van Platteel aan alle residenten van Nederlands Nieuw-Guinea, ontwerp z.g. Papoea-bataljon.

²¹² Van Bruggen, *‘Verget ons niet’*, 82.

²¹³ Ibidem.

²¹⁴ NL-HaNA, Strijdkrachten in Nederlands Nieuw-Guinea, 2.13.115, inv.nr. 1335 [26/03/1962] Ontwerpnota voor de werving van soldaten voor het P.V.K., opgesteld door Van Heuven.

²¹⁵ NL-HaNA, Strijdkrachten in Nederlands-Indië 1941-1957, 2.13.132, inv.nr. 1332 [03/02/1959] Zeer geheim/persoonlijk schrijven van Platteel aan alle residenten van Nederlands Nieuw-Guinea, ontwerp z.g. Papoea-bataljon.

bestaande literatuur zelden geëxpliciteerd. Van Bruggen heeft het in relatie tot deze specifieke rekrutering over een ‘evenwichtige werving uit diverse onderafdelingen’²¹⁶, bij Vlasblom lezen we dat een brede rekrutering moest bijdragen aan de kennisneming van ‘elkaars zeden en gewoonten’.²¹⁷

Uiteindelijke oprichting: het Papoea Vrijwilligers Korps krijgt gestalte

Een militair korps dat zich bovenal wist te onderscheiden door het afleveren van modelburgers, zo zag Platteel het graag. Soldaten die door de selectie heen kwamen moesten vooral niet het idee krijgen dat zij beroepssoldaten zouden worden: drie jaar dienstverband, met anderhalf jaar militaire training en anderhalf jaar maatschappelijke vorming, dat was de bedoeling.²¹⁸ Belangrijk was dat ‘onjuiste voorstellingen, voortkomende uit herinneringen aan het Papoea-bataljon’²¹⁹ meteen de kop in werden gedrukt, want een duur militair korps zat niet in de koker.

Het opleidingskamp zou zestien kilometer buiten Manokwari gebouwd worden, en kreeg de naam *Afari*. Eind mei 1960 werden daarvoor de eerste voorbereidingen getroffen, zodat de Papoearekruten een simpel, maar nieuw onderkomen zouden hebben. Het oprichtingsrapport van Van Heuven, dat in maart 1960 naar alle betrokken ministeries werd gestuurd, is daar duidelijk over: de Papoea mocht door ‘perfectionering’ van het materiële onderkomen niet vervreemd raken van zijn milieu van herkomst, terwijl er bij de voorzieningen voor Europese officieren streng op werd toegezien dat deze niet ‘beneden de standaard’ werd gebouwd.²²⁰ Rang en etniciteit leken inwisselbare termen.

---

²¹⁶ Van Bruggen, *‘Verget ons niet’*, 83.

²¹⁷ Vlasblom, *Papoea*, 292.

²¹⁸ NL-HaNA, Strijdkrachten in Nederlands-Indië 1941-1957, 2.13.132, inv.nr. 1332 [03/02/1959] Zeer geheim/persoonlijk schrijven van Platteel aan alle residenten van Nederlands Nieuw-Guinea, ontwerp z.g. Papoea-bataljon. Opmerkelijk is dat zelfs de militaire training (de eerste 18 maanden) verdacht veel weg heeft van maatschappelijke vorming. Militaire vrijwilligers krijgen aspecten aangeleerd zoals: “Het gewennen aan orde en netheid, aan regelmatige prestaties, aan hygienische [sic] levensgewoonten, het leren omgaan met het allereenvoudigste gereedschap, onderhoud materiaal enz.”.

²¹⁹ NL-HaNA, Strijdkrachten in Nederlands-Indië 1941-1957, 2.13.132, inv.nr. 1332 [03/02/1959] Zeer geheim/persoonlijk schrijven van Platteel aan alle residenten van Nederlands Nieuw-Guinea, ontwerp z.g. Papoea-bataljon.

²²⁰ NL-HaNA, Strijdkrachten in Nederlands-Indië 1941-1957, 2.13.132, inv.nr. 1332 [9/03/1960] Rapport betreffende de oprichting van een militair Korps, bestaande uit Papoea’s in Nederlands-Nieuw-Guinea.

Van Heuven kreeg min of meer de vrije hand om zijn eigen kader samen te stellen.²²¹ Het korps moest op den duur 800 man huisvesten, wat neerkwam op een jaarlijkse aanwerving van ongeveer 200 jonge mannen tussen de 16 en 20 jaar oud.²²² Voor het betrokken militaire kader en de Nederlandse bestuurders in Den Haag en Hollandia stond de rest van 1960 in het teken van verdere voorbereiding. Op 23 februari 1961 tekende koningin Juliana het Koninklijk Besluit nummer 62, waarmee het Papoea Vrijwilligers Korps een feit was.

Opleiding en kader

De discussie die in de jaren daarvoor was losgebarsten over bezoldiging leek opgelost: het salaris van een Papoeasoldaat zou gelijkgesteld worden aan dat van een Veldwachter II, hetgeen de tegenstelling militair – politie weg zou nemen.²²³ Er werd uitgekomen op een bedrag van *f* 34 per maand, waar tijdens patrouillelopen *f* 1 per dag bij gerekend mocht worden. De gedachtewisseling rondom de bezoldiging is daarna niet meer gevoerd, temeer omdat het korps amper twee jaar zou bestaan.

Veel lastiger overeen te komen bleek echter de invulling van het te vormen ‘burgerschap’, waarbij de vraag *wie* verantwoordelijk was voor *wat* een heet hangijzer zou worden. Want wat was de taak nu concreet? Het eerdergenoemde oprichtingsrapport van Van Heuven heeft het naast een ‘kleine oorlog’ over het transformeren van de ‘Papoeageest’. Het ‘Konéri’ geloof, waarbij de Papoea’s rijkdom en voorspoed verwachten van een bijzondere heilgever, moest in zijn ogen totaal vervangen worden. Westerse welvaart en rijkdom waren naar zijn mening aspecten waar men hard voor moest werken, niet iets wat een weldoener aan een samenleving zou schenken. Alleen de Nederlanders zouden in staat zijn de Papoea dat bij te brengen, want de Europese bevolking op Nieuw-Guinea was volgens Van Heuven te nerveus en schichtig, welke ‘van de ene angstpsychose in de andere verval’t²²⁴.

---

²²¹ NL-HaNA, Ministerie van Marine, 2.12.50, inv.nr. 80 [18/06/1960] Nota van het ministerie van Defensie aangaande de oprichting van een Papoeakorps.

²²² HaNA, Ministerie van Marine, 2.12.50, inv.nr. 80 [21/06/1960] Ontwerp algemene maatregel van bestuur tot instelling van een Papoea-vrijwilligers-korps, de minister van Defensie aan de Minister-President.

²²³ NL-HaNA, Strijdkrachten in Nederlands-Indië 1941-1957, 2.13.132, inv.nr. 1332 [9/03/1960] Rapport betreffende de oprichting van een militair Korps, bestaande uit Papoea’s in Nederlands-Nieuw-Guinea.

²²⁴ Ibidem.

Op militair vlak moest het werk licht zijn en goed aansluiten bij de ‘jungle-krijg’ die de Papoea volgens het rapport deels toch al eigen was. Met bivaks en patrouilletochten zou meteen begonnen moeten worden, temeer omdat de propagandistische waarde hiervan groot zou zijn.²²⁵ In ieder geval zou het Europese kader er goed aan doen om zich zo snel mogelijk overbodig te maken, door Papoeasoldaten klaar te stomen voor officiersfuncties. De commandant zag geen heil in een eindeloze Nederlandse aanwezigheid.

De maatschappelijke vorming werd opgedeeld in zeven onderdelen: Nederlandse taal, rekenen, aardrijkskunde/heemkunde, algemene vorming, godsdienst, eenvoudig praktisch technisch onderwijs en eenvoudig praktisch landbouwonderwijs. Het eerste jaar van de opleiding zou dat neerkomen op 2 lesuren (van 60 minuten) per dag, het tweede en derde jaar 4 lesuren per dag.²²⁶ De aansluitende re-integratie van de soldaten in de burgermaatschappij stond centraal: militaire en civiele training moesten dusdanig worden ingevuld dat er geen drempel bestond om terug te keren naar dorp, stad of gehucht. Vooral de maatschappelijke vorming moest gericht zijn op een goed begrip van de nieuwe maatschappij. Onderwerpen die in ieder geval besproken moesten worden waren:

‘De grondslagen van de welstand van het Westen; langs welke weg Nieuw-Guinea tot ontwikkeling kan komen; de betekenis van democratie; de betekenis van het zelfbeschikkingsrecht en wat er verwacht wordt van een soldaat die weer naar huis gaat.’²²⁷

De cursus zou geschreven worden in samenwerking met de diensten van Culturele Zaken en Binnenlandse Zaken. Van het grootste belang zou zijn dat de scholing in de handen van ervaren krachten zou komen te liggen, aldus Van Heuven.²²⁸ Dat betekende voor het subonderdeel ‘maatschappelijke vorming’ in ieder geval Giovanni Hakkenberg als docent, de met een Militaire Willemsorde bekroonde Indische marinier die vooral furore had gemaakt tijdens de Nederlands-Indonesische oorlogen. Als officier en onderwijzer was hij

---

²²⁵ NL-HaNA, Strijdkrachten in Nederlands-Indië 1941-1957, 2.13.132, inv.nr. 1332 [9/03/1960] Rapport betreffende de oprichting van een militair Korps, bestaande uit Papoea's in Nederlands-Nieuw-Guinea.

²²⁶ NL-HaNA, Strijdkrachten in Nederlands-Indië, 2.13.132, inv.nr. 1332 [9/03/1960] Rapport oprichting militair Korps.

²²⁷ Ibidem.

²²⁸ Ibidem.

verantwoordelijk voor het creëren van een ‘goed begrip van de nieuwe maatschappij en een corrigerend [sic] van verkeerde ideeën’²²⁹.

Toch bleek een ‘propagandistisch korps met militaire trekken’ een lastige werkvorm. Eind 1961 verscheen er een ontwerp-instructie voor Van Heuven, waar in februari 1962 op gereageerd wordt door het Directoraat-Generaal Nederlands Nieuw-Guinea. Volgens dit document was Platteel het oneens met dit ontwerp, waarbij hij als gouverneur enkel invloed zou hebben op het vormen van ‘goede burgers’²³⁰, niet op de militaire taak. Zo liet Platteel optekenen dat het inschakelen van Papoea’s bij de verdediging van ‘zijn [de Papoea] land door vorming van een korps, dat uit oogpunt van een politiek beleid en uit psychologische overwegingen zoveel mogelijk een regionaal karakter’²³¹ zou moeten dragen.’²³² De gouverneur zou, als vertegenwoordiger van Binnenlandse Zaken, over alle facetten van het korps op de hoogte gehouden moeten worden, omdat ‘juist in verband met het bijzondere karakter van het korps, het belang dat de Papoea’s het aanmerken als iets eigens, geregeld contact tussen de commandant en andere burgergezaghebbende noodzakelijk [is]’²³³.

Oorlog dreigt, de taak verandert

Uiteindelijk zou er van de ontwikkeling van het burgerschap onder Nederlandse leiding weinig terecht komen. Begin 1962 namen de Indonesische infiltraties op Nieuw-Guinea toe, wat door Soekarno eind ’61 in een serie toespraken al was aangekondigd.²³⁴ De militaire leiding was naarstig op zoek naar manieren om de Indonesiërs het hoofd te bieden, hetgeen ook het PVK niet onberoerd liet. Op 7 maart deelt gouverneur Platteel aan alle relevante ministeries mede dat door de zorgelijke ontwikkelingen op Nieuw-Guinea het PVK met

---

²²⁹ NL-HaNA, Strijdkrachten in Nederlands Nieuw-Guinea, 2.13.115, inv.nr. 1334 [28/08/1961] Directeur van Binnenlandse Zaken aan alle residenten in Nederlands-Nieuw-Guinea, werving t.b.v. het P.V.K.

²³⁰ NL-HaNA, Ministerie van Koloniën, 1945-1963, 2.10.54, inv.nr. 11280 [15/02/1962] Ontwerpbeschikking van het Papoea Vrijwilligers Korps.

²³¹ Het ‘regionale’ (m.a.w. het Papoea) karakter van het korps moest sterk benadrukt worden. Vlak na zijn officiële aanstelling diende Van Heuven het verzoek in om de naam van het Korps te verrijken met het predicaat ‘Koninklijk’, evenals het versieren van het korpswapen met een kroon en het vernoemen van de kazerne in Manokwari naar één van de leden van het koninklijke huis. Nederland antwoordde op alle drie de verzoeken negatief: het korps moest een lokaal karakter krijgen. NL-HaNA, Ministerie van Marine, 2.12.50, inv.nr. 80 [4/07/1960] Kolonel van Heuven aan de staatssecretaris van Marine. En: NL-HaNA, Ministerie van Marine, 2.12.50, inv.nr. 80 [19/07/1960] De staatssecretaris van Defensie aan Kolonel van Heuven.

²³² NL-HaNA, Ministerie van Koloniën, 1945-1963, 2.10.54, inv.nr. 11280 [15/02/1962] Ontwerpbeschikking van het Papoea Vrijwilligers Korps.

²³³ Ibidem.

²³⁴ Brouwer, ‘Kwestie’, 207-208.

versneld tempo operationeel zal worden gemaakt.²³⁵ De eerste rekruten hadden toen amper een jaar training gehad, wat volgens de militaire legerleiding echter geen belemmering zou vormen. Vijf pelotons PVK zouden van 29 maart tot 6 september op verschillende plekken in NNG acties uitvoeren tegen Indonesische infiltranten.²³⁶

En daar bleek de militaire waarde van de Papoea's uitstekend. Zo goed zelfs dat op 15 mei Van Heuven aandringt op het vergroten van het aantal Papoeasoldaten, aangezien 'thans de mogelijkheid bestaat om in 6 maanden Papoea-soldaten op te leiden, die tegen de hun gestelde taak ook te velde zijn opgewassen'.²³⁷ Het nieuw opgeleide Papoeakader zou in staat zijn de leiding over de pelotons te voeren. Ook de Nieuw Guineeraad stelde in januari 1962 een vergroting van het PVK voor, en opperde zelfs de mogelijkheid om meer vrijwilligerskorpsen op te richten.²³⁸ Zo zouden in totaal niet 800, maar 1200 man opgeleid kunnen worden.

Den Haag voelde er weinig voor. In juni verwierp de staatssecretaris van Binnenlandse Zaken het idee van meerdere vrijwilligerskorpsen: dat zou leiden tot versplintering van krachten en het stimuleren van lokale tegenstellingen. Wel was de regering bereid om het civiele deel van de opleiding, dat toch juist het karakter van het PVK vormde, geheel of gedeeltelijk te liquideren om zo de doorstroom te versnellen.²³⁹ Helaas voor Van Heuven en de leden van de Nieuw Guineeraad is de versterking er nooit gekomen, aangezien op 18 augustus 1962 het staakt het vuren tussen Nederland en Indonesië een einde maakte aan de gevechten en vervolgens van het Nederlandse bewind.

Het einde

Uiteindelijk wist de diplomatie een frontale oorlog te voorkomen. In het diepste geheim vonden sinds '61 weer gesprekken plaats tussen Nederland en Indonesië, en leek een

---

²³⁵ NL-HaNA, Strijdkrachten in Nederlands Nieuw-Guinea, 2.13.115, inv.nr. 1335 [7/03/1962] Geheim schrijven van Platteel aan de minister van Defensie, de staatssecretaris van Marine en de staatssecretaris van Binnenlandse Zaken.

²³⁶ Van Bruggen, *'Verget ons niet'*, 127.

²³⁷ NL-HaNA, Strijdkrachten in Nederlands Nieuw-Guinea, 2.13.115, inv.nr. 1335 [15/05/1962] Afschrift uit het memorandum C.PVK Van Heuven ddo. 15 mei 1962, uitbreiding PVK.

²³⁸ NL-HaNA, Ministerie van Koloniën, 1945-1963, 2.10.54, inv.nr. 11280 [22/01/1962] Motie m.b.t. de uitbreiding van het Papoea Vrijwilligers Korps.

²³⁹ NL-HaNA, Strijdkrachten in Nederlands Nieuw-Guinea, 2.13.115, inv.nr. 1335 [06/1962] Staatssecretaris van Binnenlandse Zaken aan gouverneur Platteel, nota inzake de vergroting van de weerbaarheid van het Papoease volk. Alsook: NL-HaNA, Ministerie van Koloniën, 1945-1963, 2.10.54, inv.nr. 11280 [23/05/1962] Plaatsvervangend chef van de marine aan directeur BPIZ/NNG.

vreedzame oplossing binnen handbereik. Deze overleggen resulteerde in het plan Bunker, dat mede door Amerikaanse interventie het levenslicht zag.²⁴⁰ Het volledige plan telde vier hoofdpunten, waarbij de overdracht van het Nederlandse gezag aan een tijdelijk uitvoerend gezagsorgaan van de VN voor Nederland het belangrijkste was: directe 'overgave' aan Indonesië zou te veel gezichtsverlies betekenen. Over het zelfbeschikkingsrecht van de Papoea's was het plan uiterst summier: de kwestie werd met zeven jaar uitgesteld.²⁴¹ Op 1 oktober 1962 droeg Nederland het bestuur over aan de *United Nations Temporary Executive Authority* (UNTEA).

Tegelijkertijd met de overdracht arriveerde de 1600 koppen sterke *United Nations Security Force* (UNSF), onder leiding van generaal-majoor Said Uddin Khan. Onduidelijk was wat de rol van het PVK zou worden na de Indonesische overdracht, en op welke manier het Nederlandse kader nog een rol diende te spelen. Van Heuven gaf toe dat niet veel officieren en onderofficieren na 1 oktober op een verlenging van hun dienstperiode zaten te wachten, ondanks nadrukkelijk aandringen van Platteel. De situatie zou te onzeker zijn om een goede toekomst te garanderen.²⁴² Toch vond Van Heuven een aantal man bereid om tot de overdracht aan Indonesië het overzicht over het PVK te blijven houden, inclusief hemzelf. Voor Platteel een opluchting, aangezien hij het voortbestaan van het PVK alleen reëel achtte met het aanblijven van een Europees kader.²⁴³

Toch leek de rol voor het PVK uitgespeeld, tot grote onvrede van vele Papoea's, die de overdracht aan Indonesië maar moeilijk konden bevatten.²⁴⁴ De UNSF vond het niet nodig om het PVK in te zetten voor de verdediging van heel Nieuw-Guinea, waardoor het korps te Manokwari haar tijd moest uitzitten.²⁴⁵ Daar arriveerde halverwege november de eerste vijf

---

²⁴⁰ De aanloop naar de bestuursoverdracht op 1 oktober, en de daarbij behorende discussie valt buiten het bereik van deze scriptie. Voor verdere verdieping zie bijvoorbeeld: J.L.R. Huydecoper van Nigtevecht, *Nieuw-Guinea. Het einde van een koloniaal beleid*, (Den Haag, 1990).

²⁴¹ Smit, 'Liquidatie', 224-225.

²⁴² NL-HaNA, Strijdkrachten in Nederlands Nieuw-Guinea, 2.13.115, inv.nr. 1336 [27/08/1962] Van Heuven aan de Minister van Defensie: 'Doordienen Europees kader bij het P.V.K. na opheffing.

²⁴³ NL-HaNA, Strijdkrachten in Nederlands Nieuw-Guinea, 2.13.115, inv.nr. 1336 [28/08/1962] Codebericht 8346 Platteel aan Toxopeus en staatssecretaris van Defensie.

²⁴⁴ Van Bruggen beschrijft in zijn publicatie de woede van vele PVK-soldaten bij het neerhalen van de Morgenster: de vlaggenmast werd na het strijken in stukken gehakt, zodat er nooit een Indonesische vlag aan zou kunnen hangen. In: Van Bruggen, 'Verget ons niet', 232.

²⁴⁵ De secretaris voor Nederlands Nieuw-Guinea Bot had dit graag anders gezien: op 19 september 1962 verstuurt hij een codebericht met de vraag of het PVK in het geheim over heel Nieuw-Guinea verspreid kan worden. De VN-troepenmacht steekt hier echter een stokje voor, hetgeen resulteert in een zeer beperkte functie van het PVK na 1 oktober. Zie: NL-HaNA, Strijdkrachten in Nederlands Nieuw-Guinea, 2.13.115, inv.nr. 1336 [19/09/1962] Codebericht 6277: Bot aan Platteel.

Indonesische officieren, onder leiding van J. d'Hondt: een Belgische Indonesiër die zijn sporen had verdiend als onderofficier in het KNIL.²⁴⁶ Een komisch toeval, gezien het feit dat het juist de KNIL ervaring was die de Nederlandse bestuurders zo graag hadden willen verwijderen.

Met de komst van de Indonesiërs ontstonden er steeds meer schermutselingen die, zo herinnert PVK-sergeant Maarten Luther Wambrauw zich, de PVK'ers niet ongestraft voorbij konden laten gaan. Na plunderingen van Indonesische soldaten - waarbij de Indonesiërs in het bijzonder leden van het PVK, Papoea-ambtenaren en de Papoeapolitie lastigvielen - raakte het korps op 16 februari 1963 slaags met de, in hun ogen, vreemde indringers. Deze confrontatie betekende het einde van het korps. Er werd een begin gemaakt met de ontwapening van het PVK. Een deel van de Papoea's werd naar Java gestuurd voor militaire herscholing, een deel nam ontslag. Na terugkeer werden de voormalig PVK'ers opgesplitst en over heel *Irian Barat* verspreid.²⁴⁷ Van een homogeen Papoeakorps was, na een zeer kort bestaan, geen sprake meer, evenmin van de kolonie Nederlands Nieuw-Guinea.

---

²⁴⁶ Van Bruggen, *'Verget ons niet'*, 239.

²⁴⁷ Vlasblom, *Papoea*, 362-365.

Conclusie

Rekolonisatie, zo classificeert J. Pauwer de Nederlandse machtsoverdracht van Nieuw-Guinea aan Indonesië. Niet in de laatste plaats omdat de datum waarop de Papoea's zouden 'kiezen' voor autonomie, de 1969 'act of free choice', uitdraaide op een farce. Noch de VN, noch de Nederlanders protesteerden toen bleek dat een overweldigende meerderheid van de kiesgerechtigden (door Indonesië uitgekozen) Papoea's voor aansluiting bij Indonesië kozen.²⁴⁸ Een onwaarschijnlijke uitkomst, gezien het felle Papoea protest van eerdere jaren, maar voor Nederland was een goede band met Indonesië belangrijker dan de wensen van haar voormalige koloniale onderdanen.²⁴⁹ Nederlands Nieuw-Guinea werd West-Irian, later Irian-Jaya en daarna Papua, maar voor autonoom zelfbestuur was voor de Papoea's nergens plaats.

Het Indonesische beleid na 1963 was gebrand op een sterke en snelle integratie van West-Irian. Op bestuurlijk niveau betekende dat een minimale hoeveelheid autonomie en een maximale hoeveelheid gecentraliseerd gezag vanuit Java. De Nieuw-Guineeraad werd weliswaar doorgezet, maar bleek zonder portefeuille en recht op wetswijziging een papieren tijger. Van Papoeanisering is na de komst van de Indonesiërs bitter weinig terechtgekomen.²⁵⁰ Ook op militair vlak leek na de machtsoverdracht de invloed van Papoeasoldaten uitgespeeld. Maar hoe overzien wij het Nederlandse onderdeel hierin? Wat kan er gezegd worden over de ontwikkeling van het 'homogene' Papoeakorps onder Nederlands bestuur? En de Papoea als koloniale soldaat? Kan de ontwikkeling van de Papoea als militair daadwerkelijk gezien worden als een 'microkosmos' van de dekolonisatie van Nieuw-Guinea, zoals in de inleiding werd gesteld?

Daar lijkt het wel op. Een belangrijk thema is de spanning tussen continuïteit en discontinuïteit. Of, zoals eerder al genoemd, de wisselwerking en overlapping tussen 'oude' en 'nieuwe' koloniale denkbeelden. Nederlandse bestuurders lijken zich aan de ene kant bewust te zijn geweest van een veranderende wereldorde, terwijl er aan de andere kant

---

²⁴⁸ J. Pauwer, 'The colonization, decolonization and recolonization of West New Guinea.' In *The Journal of Pacific History*, 34:2, (1999), 157-179, aldaar 171.

²⁴⁹ N. Viartasiwi, 'The politics of history', 148

²⁵⁰ Pauwer, 'West New Guinea.', 171.

inventiviteit ontbrak om los te komen van hardnekkige koloniale opvattingen. Het is Van Eechoud die in 1944 al beschrijft dat er een andere manier van besturen nodig is in Nieuw-Guinea: minder Indonesische 'amberies' en meer ruimte voor Papoea-initiatief. Het oprichten van een Papoeabataljon lijkt in dit licht een waardering van de Papoea. Toch overvleugelt de Nederlandse wil tot opvoeden de daadwerkelijke ontwikkeling van het korps. Dat blijkt des te meer uit de correspondentie rondom de ontbinding van het bataljon. Aan de opheffing daarvan lagen immers geen militaire of organisatorische redenen ten grondslag maar een schijnbaar verval in moraal. Het diskwalificeren van soldaten die zich 'té Westers' zouden gedragen lijkt een handhaving van gesegegreerde leefwerelden: óf Europees óf Inheems. Oude koloniale denkbeelden voerden hier de boventoon, evenals de wens voor een correcte 'opvoeding'.

Na de soevereiniteitsoverdracht van 1949 verandert de relatie tussen Nederland en Indonesië, en is er een verschuiving te zien in argumenten voor aanmonstering van Papoeasoldaten. Militaire en politieke bruikbaarheid worden in de vroege jaren '50 belangrijke motieven. Nederlandse officieren beschrijven de uitmuntende gevechtswaardigheden die de Papoea zou bezitten, onderschrijven de voordelen van een soldaat die thuis is in de 'jungle krijg' en zich interesseert voor de verdediging van zijn land. Er wordt vanuit het Nederlandse gouvernement gehamerd op een contingent Papoeasoldaten die de weermacht in Nieuw-Guinea kon opvullen. Politieke motieven verweven zich met praktische beweeggronden, en kosten-efficiëntie en strategische beleidskeuzes gaan hand in hand. Daar waar de Papoea tot aan de Tweede Wereldoorlog als actor in binnenlands bestuur vrijwel was verwaarloosd, leek het Gouvernement daar na '49 anders tegenover te staan: de Papoea diende als propagandamateriaal voor het Nederlandse beleid.

Desalniettemin voelt het argument van de 'uitstekende militaire waarde' van de Papoea als een gelegenheidsmotief, ondergeschikt aan de politieke, en later opvoedende, rechtvaardiging voor een homogeen Papoeakorps. Dat blijkt uit de geringe opzet van het korps, dat nooit meer dan 600 soldaten zou mogen behelzen. Of de voortdurende waardering van een Europees militair kader dat verantwoordelijk zou zijn voor de militaire (en civiele) vorming. Men vraagt zich af of de Papoea als soldaat niet gevaarlijk zou zijn, en juist het Nederlandse gezag zou ondermijnen. Maar het idee van een Papoeakorps bleef levend, ondanks deze twijfel. In de discussies die militairen, bestuurders en klerken met

elkaar voerden wordt duidelijk hoe lastig een koloniaal project op 'nieuwe leest' te realiseren is.

Bezoldiging bleek in het bijzonder een heet hangijzer, omdat de Nederlandse militaire en bestuurlijke top moest concretiseren waarom er geen gelijkstelling in betaling kon plaatsvinden tussen Europese en Papoeamilitairen. Dat betekende allerm minst dat 'oude' koloniale denkbeelden automatisch de overhand hadden. Het tegenovergestelde lijkt waar: het besef dat de periode na de Tweede Wereldoorlog de Papoea bewust had gemaakt van diens eigen positie binnen het koloniale bestel lijkt bij veel bestuurders ingedaald. Maar zelden werd hier adequaat op ingespeeld. Een Papoeasoldaat moest, zo lezen de bronnen, niet te veel van zijn primitieve leven vervreemd raken. Men vreesde voor ontwrichting uit het 'eigen' sociale milieu. De Papoeamilitairen mochten geen verkeerd signaal afgeven aan de bevolking van Nieuw-Guinea: geleidelijke verandering in de samenleving zou komen doordat Papoea's terug naar hun eigen dorp zouden gaan, niet door de opbouw van een groot Papoealeger.

Uit vrijwel alle onderzochte bronnen komt naar voren dat de Papoeasoldaat een unieke plek binnen de Nederlandse krijgsmacht innam. Het 'bijzondere karakter' van het korps maakt dat Nederlandse bestuurders en militairen heen en weer tastten tussen militaire vorming en burgerschap, tussen tactische vaardigheden en 'opvoeding'. Waar in de late jaren '40 en de vroege jaren '50 vooral de militaire meerwaarde van een homogeen Papoeakorps werd benadrukt, verliest dit argument onder respectievelijk Van Waardenburg, Van Baal en Platteel steeds meer gewicht. Politiek-strategische motieven treden naar de voorgrond, waarbij het inzetten van Papoeasoldaten bewust geframed wordt als een bestuurlijke keuze. Opleiden, 'vormen' en beïnvloeden winnen het van slechts territoriale verdediging. Des te opmerkelijker is het dat tijdens de Indonesische infiltraties van 1962 het militaire optreden van de soldaten van het PVK in het bijzonder geprezen wordt. De argumentatie voor het oprichten (en uitbreiden van het korps) lijkt 'full circle' gekomen te zijn: in de korte periode dat het PVK actief is geweest sprong vooral de militaire kracht van het korps in het oog. Niet alleen de 'kleine oorlogsvoering' of 'jungle krijg', waar commandanten als Van Heuven zo over te spreken waren, maar oorlogvoering op brede schaal. De structurele onderwaardering voor de Papoea als soldaat werd, in relatief korte periode, pijnlijk duidelijk.

Hoe de indiensttreding bij het PVK, maar vooral ook de aanloop naar de verschillende Papoeabataljons, onder de Papoeasoldaten zélf werd ervaren valt helaas buiten het bereik van deze scriptie. Wel zijn er tussen de regels door aanwijzingen te vinden. Opvallend is dat meerdere bronnen melding maken van het zelfbewustzijn van de bevolking van Nieuw-Guinea. Het is voor de Nederlandse bestuurders een stok achter de deur om niet te vervallen in ‘oude Indische gewoontes’. Voor een traumathese lijkt geen bewijs: bestuurders en ambtenaren onderstrepen ook onderling de noodzaak voor een andere koers in Nieuw-Guinea. Een koers waarbij de publieke opinie veel zwaarder meewoog dan in het Indië van vóór 1942. En in dit licht sluit dit onderzoek aan op de bevindingen van Stol en Kuitenbrouwer.

Op Nieuw-Guinea was er geen sprake van een hernieuwde ‘ethnic soldiering’, zoals bekend van het KNIL. Nederlandse bestuurders probeerden juist weg te bewegen van het KNIL, zeker in de tweede helft van de jaren ’50. Maar of daarmee net zo stellig als Van Bruggen gezegd kan worden dat het PVK (en eigenlijk de ontwikkelingen vanaf het Papoeabataljon) ‘geen koloniaal leger [was]’²⁵¹ lijkt twijfelachtig. Vanaf Van Eechoud tot Platteel, van 1944 tot 1962, zijn de (militaire) beleidsstukken doordrongen van raciale en etnische stereotyperingen die de Papoea in een specifiek hokje drukt. Het waren ‘geboren’ jungleverkenners, hadden een ‘aangeboren’ drang om oorlog te voeren of waren juist ongeschikt voor de Westerse manier van leven *doordat* ze een ‘Oosterse en primitieve inborst’ hadden. Door een 21^e-eeuwse bril lezen de beschrijvingen ongemakkelijk. Het waren Eurocentrische, paternalistische en bovenal racistische denkbeelden die de boventoon voerden.

Waar sluit deze scriptie aan op de bestaande literatuur en waar liggen de verschillen? Stol en Kuitenbrouwer, maar ook het uitgebreide werk van Drooglever en Vlasblom zijn leidend geweest voor dit onderzoek, en de uitkomsten van deze scriptie stroken in grote lijnen met de onderzoeken van de bovengenoemde auteurs. Dat wil zeggen: de bevindingen laten zien dat Nederland actief bezig was met het vormen, bijschaven en herwaarderen van haar beleid ten opzichte van Nieuw-Guinea, niet uit wrok maar uit weloverwogen beleid gericht op vernieuwing. Het beleid werd naast dat van Australië gelegd, getoetst aan de internationale gemeenschap en actief bediscussieerd onder (Nederlandse) bestuurders.

---

²⁵¹ Van Bruggen, ‘*Vergeet ons niet*’, 259.

Géén bevestiging dus van Lijpharts traumathese. Deze scriptie voegt aan dit beeld toe dat de aanloop naar dit veranderende beeld al vroeg begon. Stol noemt in het bijzonder Van Baal als ‘bastion’ tegen oud-koloniale denkbeelden, terwijl Van Waardenburg ook actief naar een andere koers zocht.

Een andere invloedrijke publicatie is het overzichtswerk van het PVK van Van Bruggen. Gaandeweg bleek dat dit onderzoek op een aantal punten met de publicatie van Van Bruggen verschilt. Zo besteedt deze scriptie, in tegenstelling tot het onderzoek van Van Bruggen, meer aandacht aan de motieven van het organiseren en opzetten van een Papoea Vrijwilligers Korps. Daarbij komt het politiek-strategische motief van de oprichting sterker naar voren. Bovendien besteedt dit onderzoek veel aandacht aan de lastige relatie tussen koloniaal beleid, racistische denkbeelden en ‘reguliere’ soldaten. Moss typeert de Papoeasoldaten in Australië als ‘Australia’s other soldiers’²⁵². Een kenschets die ook voor de Nederlandse casus lijkt te kloppen.

Wat is er van deze ‘other soldier’ geworden na de Nederlandse machtsoverdracht aan Indonesië? Voor de Papoeasoldaat betekende het een stap terug. Van een ‘Papoeanisering’ was geen sprake meer, hetgeen bijzonder goed voelbaar werd bij het leger. Zo schreef L. Visser in 2012 dat er vrijwel geen hooggeplaatste Papoeamilitairen in het leger dienden. Het geringe aantal Papoea’s dat wel in dienst was, kwam niet verder dan de rang van eenvoudig soldaat. En ook hierin is het leger exemplarisch voor andere werkvelden: van een breed, goed opgeleid Papoeasegment is op de arbeidsmarkt geen sprake.²⁵³

Nederland probeerde het anders, niet koloniaal te doen, maar bleek niet in staat te zijn weg te blijven van de betuttelende rol. Een moreel oordeel is niet op z’n plaats, daar is het onderzoek ook niet bij gebaat. Wel kan geconcludeerd worden dat de capaciteit van de Papoea als soldaat vaak is miskend, zij het verhult in beleidstermen en argumenten doordrongen van raciale en koloniale stereotypingen. Nederland onderschatte het potentieel van de Papoeasoldaat, mede om haar eigen positie en urgentie in Nieuw-Guinea te kunnen rechtvaardigen. Een inschattingfout die het militaire koloniale project van de Papoeasoldaat in de kiem smoorde.

---

²⁵² Moss, *Guarding the periphery*, 6.

²⁵³ Visser, *Governing New Guinea*. 211.

Bijlage

Omslag van de wervingsbrochure voor het PVK. Bron: NL-HaNA, Strijdkrachten in Nederlands Nieuw-Guinea, 2.13.115, inv.nr. 1334.

Onderstaande foto's: opnames gemaakt tijdens het bezoek van de Resident van West Nieuw-Guinea J. van Bodegom. Bron: NL-HaNA, Strijdkrachten in Nederlands Nieuw-Guinea, 2.13.115, inv.nr. 1336.

Literatuurlijst

Archieven

Nationaal Archief:

- Nationaal Archief, Den Haag, Inventaris van de archieven van de strijdkrachten in Nederlands Nieuw-Guinea van het Ministerie van Defensie, 2.13.115, inventarisnummer 2.
- Nationaal Archief, Den Haag, Inventaris van de archieven van de strijdkrachten in Nederlands Nieuw-Guinea van het Ministerie van Defensie, 2.13.115, inventarisnummer 280.
- Nationaal Archief, Den Haag, Inventaris van de archieven van de strijdkrachten in Nederlands Nieuw-Guinea van het Ministerie van Defensie, 2.13.115, inventarisnummer 1335.
- Nationaal Archief, Den Haag, Inventaris van de archieven van de strijdkrachten in Nederlands Nieuw-Guinea van het Ministerie van Defensie, 2.13.115, inventarisnummer 1334.
- Nationaal Archief, Den Haag, Inventaris van de archieven van de strijdkrachten in Nederlands Nieuw-Guinea van het Ministerie van Defensie, 2.13.115, inventarisnummer 1336.
- Nationaal Archief, Den Haag, Inventaris van het archief van het Ministerie van Koloniën, Dossierarchief 1945-1963, nummer toegang 2.10.54, inventarisnummer 1171.
- Nationaal Archief, Den Haag, Inventaris van het archief van het Ministerie van Koloniën, Dossierarchief 1945-1963, nummer toegang 2.10.54, inventarisnummer 11280.
- Nationaal Archief, Den Haag, Ministerie van Defensie: gewoon en geheim verbaalarchief en daarbij opgelegde bescheiden, nummer toegang 2.13.151, inventarisnummer 6196.
- Nationaal Archief, Den Haag, Ministerie van Marine, collectie Nederlands Nieuw-Guinea, nummer toegang 2.12.50, inventarisnummer 79.
- Nationaal Archief, Den Haag, Ministerie van Marine, collectie Nederlands Nieuw-Guinea, nummer toegang 2.12.50, inventarisnummer 80.
- Nationaal Archief, Den Haag, Inventaris van de collectie archieven Strijdkrachten in Nederlands-Indië, (1938-1939) 1941- 1957 [1960], nummer toegang 2.13.132, inventaris nummer 169.
- Nationaal Archief, Den Haag, Inventaris van de collectie archieven Strijdkrachten in Nederlands-Indië, (1938-1939) 1941- 1957 [1960], nummer toegang 2.13.132, inventaris nummer 411.
- Nationaal Archief, Den Haag, Inventaris van de collectie archieven Strijdkrachten in Nederlands-Indië, (1938-1939) 1941- 1957 [1960], nummer toegang 2.13.132, inventaris nummer 1331.

Nationaal Archief, Den Haag, Inventaris van de collectie archieven Strijdkrachten in Nederlands-Indië, (1938-1939) 1941- 1957 [1960], nummer toegang 2.13.132, inventaris nummer 1332.

Bijzondere collecties Leiden:

Nota Van J. Van Echoud, Kapitein Der Infanterie Te Hollandia, Aan J.M.R. Sandberg, Kolonel/Staff Officer Netherlands Indies Civil Administration, over De Oprichting Van Een Papoea-bataljon Ter Vervanging Van De Veldpolitie; Met Aanbiedingsbrief. 1944. Getypt. 2 Stukken, Broekhuysse, J.Th. Collectie J.Th. Broekhuijse. (n.d.).

Brief Van J.M.R. Sandberg, Kolonel/Staff Officer Netherlands Indies Civil Administration, Aan De Commanding Officers Netherlands Indies Civil Administration, Met Kennisgeving Van De Oprichting Van Een Papoea-bataljon per 1 Oktober. 1944. Doorslag. 1 Stuk, Broekhuysse, J.Th. Collectie, J.Th. Broekhuijse (n.d.). Speciale collecties Universiteit Leiden.

Literatuur

Adriaans, W. en A. Smith, *Oorlog in beeld. Een document in foto's van toen en nu.* (Arnhem, 2015).

Antonietti, J.J.M., 'Ook Papoea's voor de defensie van Nieuw-Guinea!', in: *Militaire Spectator*, 128 (1959).

Baal, J. van, *Ontglipt verleden II. Leven in verandering: 1947-1958.* (Franeker, 1986).

Bloembergen, M., 'Winning the hearts and minds in Nederlands-Indië. Koloniale politiek als opbouwmissie.' In *Justitiële verkenningen*, 36:04 (2010).

Bosma, U., 'Nederlands Nieuw-Guinea en de late *empire builders*.' In: *Tijdschrift voor sociale en economische geschiedenis*, 6:3 (2009).

Brouwer, J.W., 'De Kwestie Nieuw-Guinea', in *Regeren zonder Rood: het kabinet-De Quay, 1959-1963.* (Amsterdam, 2007).

Bruggen, C. van, *'Verget ons niet'. Het Papoea Vrijwilligerskorps,* (Soesterberg, 2011).

Burgers, H., *De Garoeda en de Ooievaar. Indonesië van kolonie tot natiestaat.* (Leiden, 2011).

Chauvel, R., *Constructing Papuan nationalism. History, ethnicity and adaptation.* (Washington, 2005).

Derksen, M., 'Local Intermediaries? The missioning and governing of colonial subjects in South Dutch New Guinea, 1920-1942', in *The Journal of Pacific History*, 51:2 (2016).

- Doorn, J.A. van, 'The recruitment of Indonesian for the Dutch colonial army, c. 1700-1950.', in *Guardians of empire. The armed forces of colonial powers, c. 1700-1964*. (Manchester, 1999).
- Drooglever, P.J., *Een daad van vrije keuze. De Papoea's in westelijk Nieuw-Guinea en de grenzen van het zelfbeschikkingsrecht* (Den Haag, 2005).
- Echoud, J. van, *Vergeten aarde: Nieuw-Guinea*. (Amsterdam, 1957).
- Elands, M., en A. Staarman red., *Afscheid van Nieuw-Guinea: Het Nederlands-Indonesische conflict 1950-1962*. (Bussum, 2003).
- Enloe, C.H., *Ethnic soldiers: State security in divided societies*. (Georgia, 1980).
- Galen, J.J. van, *Ons laatste oorlogje. Nieuw-Guinea: de pax Neerlandica, de diplomatieke kruistocht en de vervlogen droom van een Papoea-natie*. (Meppel, 1984).
- Galen, J.J. van, 'Tussen koloniale rancune en vermomd idealisme. Het Nederlandse beleid inzake het conflict rond Nieuw-Guinea' in R. E. van Holst Pellekaan, I.C. de Regt en J. F. Bastiaans, *Patrouilleren voor de Papoea's. De Koninklijke Marine in Nederlands Nieuw-Guinea 1945-1960*. (Amsterdam, 1989).
- Hagen, P., *Koloniale oorlogen in Indonesië. Vijf eeuwen verzet tegen vreemde overheersing*. (Amsterdam, 2018).
- Houben, V., *Van kolonie tot eenheidsstaat. Indonesië in de negentiende en twintigste eeuw*. (Leiden, 1996).
- Huydecoper van Nigtevecht, J.L.R., *Nieuw-Guinea. Het einde van een koloniaal beleid*, (Den Haag, 1990).
- Jong, L. de, *Het Koninkrijk der Nederlanden in de Tweede Wereldoorlog. 11c, Nederlands-Indië*. (Leiden, 1986).
- Kituai, A.I., *My Gun, My Brother. The world of the Papua New Guinea colonial police, 1920-1960*. (Honolulu, 1998).
- Klein, W., 'Oorlogsinvloeden in Nieuw-Guinea en omgeving met betrekking tot het volk en de arbeidstoestanden', in: *Sociaal Spectrum van Indonesië*, (november 1948 – januari 1949).
- Korn, V.E., 'Nieuw-Guinea, en balans en een programma' in *Bijdragen tot de Taal-, Land- en Volkenkunde* 111:4 (1955).

- Kuitenbrouwer, V., 'Beyond the trauma of decolonisation': Dutch cultural diplomacy during the West New Guinea question.' In: *The Journal of Imperial and Commonwealth History*, 44:2 (2016).
- Lijphart, A., *The trauma of decolonization: The Dutch and West New Guinea*. (Yale, 1966).
- Meijer, H., 'De Daad van (geen) vrije keuze'. Nederland en de volksraadpleging op Nieuw-Guinea.' In *Guinea* in R. E. van Holst Pellekaan, I.C. de Regt en J. F. Bastiaans, *Patrouilleren voor de Papoea's. De Koninklijke Marine in Nederlands Nieuw-Guinea 1945-1960*. (Amsterdam, 1989).
- Moss, T., *Guarding the periphery. The Australian army in Papua New Guinea, 1951-1975*. (Cambridge, 2017).
- Pauwer, J., 'The colonization, decolonization and recolonization of West New Guinea.' In *The Journal of Pacific History*, 34:2, (1999).
- Rand, G. en K. A. Wagener, 'Recruiting the 'martial races': Identities and military service in colonial India.', in *Patterns of Prejudice*, 46:3-4 (2012).
- Singa, R., 'Territorial regulation of the Dutch colonial government in Netherlands New-Guinea 1889-1962.' In *Pattymura*, 23:2 (2013).
- Smit, C., *De liquidatie van een imperium. Nederland en Indonesië, 1945-1962*. (Amsterdam, 1962).
- Steijlen, F., 'In and out of Uniform: Moluccan soldiers in the Dutch colonial army.' In E. Storm, A. Al Tuma ed., *Colonial soldiers in Europe, 1914-1945. 'Aliens in uniform' in wartime societies*. (London, 2015).
- Stol, B., '*Een goede kleine koloniale mogendheid*': Nederland, Nieuw-Guinea en de Europese tweede koloniale bezetting in Afrika en Melanesië (ca. 1930-1962) (Utrecht, 2017).
- Stol, B., 'De enige zekere bondgenoot. Nederland, Frankrijk en de zwanenzang van het Europees Kolonialisme.' In *Tijdschrift voor Geschiedenis*, 122:1 (2009).
- Stol, B., 'Het vodge van Dulles' in *Historisch Nieuwsblad*, 22:9 (2012).
- Tagliacozzo, E., 'The Indies and the world. State building, promise, and decay at transnational movement.' In *Bijdragen tot de Taal-, Land-, en Volkenkunde*, 166:2/3 (2010).
- Teiler, G., 'The mixed company: fighting power and ethnic relations in the Dutch Colonial Army, 1890-1920.' In *South East Asia Research*, 10:3, 361-374 (Z.D.).

Vandenbosch, A. en M.B Vandenbosch, *Australia faces Southeast Asia. The emergence of a foreign policy.* (Kentucky, 1967).

Veur, P. van der, 'Political awakening in West New Guinea.' In *Pacific Affairs*, 36:1 (1963).

Viartasiwi, N., 'The politics of history in West-Papua Indonesia conflict', in *Asian Journal of Political Science*, 26:1 (2018).

Visser, L. ed., *Governing New Guinea. An oral history of Papuan administrators, 1950-1990.* (Leiden, 2012).

Vlasblom, D., *Papoea. Een geschiedenis* (Alphen aan de Rijn, 2004).

Waiko, J.D., *A short history of Papua New Guinea*, (Oxford, 1995).